Nursing science

زانستی پەرستاری

Omer Yousif Hamza

بەناوی خودای گەورە و میهرەبان

بێگومان خودای گەورە ژیان و زەوی و دورستکردووە تا مرۆڤ تێیدا بژی گومانیش لەوە نیە مرۆڤ پێویستی بە یەندورستی هەیە ، تەندورستی هۆکارێکە بۆ ژیان .

زانستی پزیشکیش زانستێکی زۆر گەورەیە و لە چەندان بەش و پسپۆری جیا جیا پێک هاتووە یەکێک لەوانەش زانستی پەرستارییە ، ئێمەش لەم کتێبە بچووکە باسێکی کورتمان کردووە لە کردارە پراکتیکیەکان بەتایبەت بۆ قوتابیانی پەرستاری بۆ ئەوەی بەرچاوروونیەکیان لە کاری پەرستاری و کارکردن لە نەخۆشخانەکان

ئەم کتێبەبە سەرجاوەی سەرەکی کتێبی (خلاصة العلم التمريض) ی عەرەبیە

لەگەل چەندان سایتی بەناوبانگی پزیشکی لەوانە (web med , med scape , (myoclonic, ...)

لە کۆتاییدا هیوادارم پەرستاران و کارمەندانی تەندورستی سوود لەم کتێبە بچووکە ببینن

بەتایبەت قوتابیانی بەشە پزیشکیەکان لە کۆلێژ و پەیمانگەکان

وە بێگوومان هێچ شتێک بێ کەموکوری و هەلە نابێت کە بەدەستی مرۆڤ بێت بۆیە داوای لێبووردن دەکەم لە هەر هەلەیەک یاخود نا رێکیەک

Omer y. hamza

D.Sc.N

هونەری کارکردن Ethnic

1. لەسەر پەرستار پێویستە پێشکەشکردنی چاودێری نەخۆش بە بێ جیاوازی ئابووری و رەنگ و چینایەتی
2. له سەر پەرستار پێویسته بەردەوام ئاستی زانستی خۆی بەرەو پێش ببات له چاودێری کردنی نەخۆش و بەردەوام بێت لە خوول و هەول دان بۆ بەدەست هێنانی بڕوانامەی بەرز تر له بواری پەرستار
3. لەسەر پەرستار پێویسته پارێزەری نهێنی نەخۆش بێت و لای هیچ کەسێک نەیاندرکێنی
4. لەسەر پەرستار پێویسته بەردەوام بێت لەسەر توێژینەوی زانستی وبەرزکرنەوەی ئاستی زاکیاری کەسانی تر
5. لەسەر پەرستار پێویستە ڕای هاوەلی نەخۆش وەربگرێت لەسەر ئەو بابەتانەی پەیوەستن بە هاوەڵی نەخۆش
6. لەسەر پەرستار پێویسته هەڵسوکەوتی جوان بەرامبەر نەخۆش و هاوەڵی نەخۆش بەکار بهێنێ و وەڵام دانەوەی پرسیارەکانیان و وا دەرنەخات کە سەرقاڵە و کاتی نیە وە ئەگەر کارێک لە توانای ئەو نەبوو دەتوانێ بە شێوەیەکی جوان بۆیاب روون بکاتەوە
7. لەسەر پەرستار پێویسته رێز لە کارەکەی خۆی بگرێت و خۆشی بوێ بەوەی کە کارێکی مرۆڤایەتیە سەنگ و رێزی تایبەتی لای خەلک هەیە

مافی نەخۆش

1. مافی پێوتنی یاساو رێساکان
2. مافی وەرگرتنی چاودێری تەندورستی
3. مافی هەبوونی زانیاری لەسەر نەخۆشیەکەی و بریاردان لەسەری
4. مافی نەخۆشە کە چارەسەریەکەی رەت بکاتەوە یاخوود بەردەوام نەبێت لەسەری تا ئەو شوێنەی یاسا رێگەی داوە
5. مافی نەخۆشە لە دۆزینەوەی چارەسەری گونجاو بۆ ئازارەکەی
6. مافی نەخۆشە لە شکایەت کردن و پێشنیاز کردن بەبێ ترسان
7. لهتد کەخۆشە نهێنیەکانی و کەرامەتی بپارێزرێت
8. مافی نەخۆشە ناوی دکتۆر و پەرستارەکەی خۆی بزانێت
9. مافی زانینی نرخ و خزمەتگوزاریەکان

مافی پەرستار

1. مافی رێز گرتنی و پاراستنی
2. مافی هەستکردن بەوەی کە ئەم دەزگایە پێویستی بەوە
3. مافی هەستکردن بەوەی کە بەرپرسە بەرامبەر کارەکەی
4. مافی هەست کردن بەوەی کە ئەویش بەشیکە لە پایەکانی نەخۆشخانە
5. مافی هەستکردن بە یەکسانی بەبێ ئەوەی لەسەر حسابی کەسانی تر
6. مافی هەبوونی گرێبەستی نووسراو لە کاتی هەبوونی پاداشت و سزا

زاراوە پزیشکیەکان Medical terminology

Analysis	شیکاری	allergy	حەساسیەت
Apnea	نەبونی هەناسە	Abdomen	سک
Antiseptic	دژە هەوکردن(تعیم)	Abnormal	نارێکی
Appetite	ئارەزووی خۆراک	Air way	ڕێرەوی هەوا
Application	جێ بەجێکردن	Antitoxic	دژە ژەهر
Anti-parasitic	دژە پاراسایت	Anesthesia	بێهۆشکاری
Anti-coagulant	دژە مەیین	Assistant	یاریدەدەر
Anti-allergic	دژەحەساسیەت	Artery	خوێنبەر
Anti-inflammatory	دژە هەوکردن	Acidosis	بەرزی ڕێژەی ترش لە خوێن
Asphyxia	خنکان	Alkalosis	بەرزی ڕێژەی تفت لە خوێن
Alcohol	ئەلکحوول	Angina	دڵەکوتێ
Aseptic technique	تەکنیکی پاکژ	Anuria	نەبوونی میز
Anterior	پێشەوە	Abortion	لەبارچوون
Atherosclerosis	تەسکبونەوەی بۆری خوێن	Amputation	برینەوە
Ascites	کۆبونەوەی ئاو لە سک	Antibody	دژە تەن
Anemia	کەمخوێنی	Asthma	ڕەبۆ
Atrial fibrillation	نارێکی لێدانی دڵ	Appendix	ریخۆلە کوێرە
Auscultation	گوێگرتن	Arthritis	هەوکردنی جومگە
Addiction	ئاڵودەبوون	Anxiety	قەلەق
Antibiotic	دژە بەکتریا	Alveola	سیکلدانۆچکە
Atrium	گوێچکەلەی دڵ	Anorexia	نەمانی ئارەزوی خواردن
Absorption	هەلمژین	Amnesia	نەمانی بیرەوەری
Antigen	دژە پەیداکەر	Autism	ئۆوتیزم
Axillary abscess	دومەڵی بن باڵ	Analgesic	دژە ئازار
Autopsy	توێکاری	Bradycardia	هێواش لێدانی دڵ
Bleeding	خوێنبەربوون	bronchitis	هەوکردنی بۆریەکانی هەوا
Blood groups	گرووپی خوێن	Brachial artery	خوێنبەری بازوو

Breast feeding	شیرانی مەمک	Blood circulation	سوڕی خوێن
Breast cancer	شێرپەنجەی مەمک	Blood component	پێکهاتەکانی خوێن
Bone density	چڕی ئێسک	Blood transfusion	گواستنەوەی خوێن
Biochemistry	کیمیای ژیانی	Benign tumor	گرێی خاوێن
Bone marrow	مۆخی ئێسک	Bladder stone	بەردی میزلدان
Burns	سووتان	Bile duct	ڕێرەوی زەرداو
Bronchial asthma	ڕەبۆ	Bilirubin	زەردوو
Brain stem	ڕەگی مێشک	Constipation	قەبزی
Cirrhosis	ڕەقبوونی جگەر	Contraction	گرژبوون
Sinuses	گیرفانە هەواییەکان	Cervix cancer	شێرپەنجەی زێ
Chemotherapy	چارەسەری کیمیایی	Calorie	کالۆری
Cornea	کۆرنیای چو	Chromosome	کرۆمۆسۆم
Curettage	کورتاج	Cholesterol	چەوری کۆلیسترۆڵ
Chlamydia	کلامیدیا	Chronic	درێژخایەن
Cauterization	کۆتەری کردن	Contraception	مەنع
Cesarean section	نەشتەرگەری مندال بون	Cyanosis	شینبوونەوە
Coma	لەهۆشچوون	Confused	شڵەژان
Convulsions	گەشکە	Conscious	هۆشیار
Carotid artery	خوێنبەری مل	Complain	گازندە
Complication	زیانی لاوەکی	Chest	سینگ
Cardiac arrest	وەستانی دل	Contraction	گرژبوون
Consultation	راوێژکاری	Cerebrospinal fluid	شلەی ناو مێشک
Cerebral hemorrhage	خوێنبەربوونی مێشک	Cough	کۆخە
Cerebrovascular stroke	جەلتەی مێشک	Canines	کەلبە
Colon cancer	شێرپەنجەی کۆلۆن	Cardiac disease	نەخۆشی دڵ
Cholecystitis	هەوکردنی زراو	Colic	ژانە سک
Coronary artery		duration	ماوە (کات)
diagnosis	دەستنیشانکردن	donor	بەخشەر
Breast feeding	شیرانی مەمک	Blood circulation	سوڕی خوێن

Breast cancer	شێرپەنجەی مەمک	Blood component	پێکهاتەکانی خوێن
Bone density	چڕی ئێسک	Blood transfusion	گواستنەوەی خوێن
Biochemistry	کیمیای ژیانی	Benign tumor	گرێی خاوێن
Bone marrow	مۆخی ئێسک	Bladder stone	بەردی میزلدان
Burns	سووتان	Bile duct	ڕێرەوی زەرداو
Bronchial asthma	ڕەبۆ	Bilirubin	زەردوو
Brain stem	ڕەگی مێشک	Constipation	قەبزی
Cirrhosis	ڕەقبوونی جگەر	Contraction	گرژبوون
Sinuses	گیرفانە هەواییەکان	Cervix cancer	شێرپەنجەی زێ
Chemotherapy	چارەسەری کیمیایی	Calorie	کالۆری
Cornea	کۆرنیای چو	Chromosome	کرۆمۆسۆم
Curettage	کورتاج	Cholesterol	چەوری کۆلیسترۆڵ
Chlamydia	کلامیدیا	Chronic	درێژخایەن
Cauterization	کۆتەری کردن	Contraception	مەنع
Cesarean section	نەشتەرگەر مندالبون	Cyanosis	شینبوونەوە
Coma	لەهۆشچوون	Confused	شڵەژان
Convulsions	گەشکە	Conscious	هۆشیار
Carotid artery	خوێنبەری مل	Complain	گازندە
Complication	زیانی لاوەکی	Chest	سینگ
Cardiac arrest	وەستانی دل	Contraction	گرژبوون
Consultation	ڕاوێژکاری	Cerebrospinal fluid	شلەی ناو مێشک
Cerebral hemorrhage	خوێنبەربوونی مێشک	Cough	کۆخە
Cerebrovascular stroke	جەلتەی مێشک	Canines	کەلبە
Colon cancer	شێرپەنجەی کۆلۆن	Cardiac disease	نەخۆشی دڵ
Cholecystitis	هەوکردنی زراو	Colic	ژانە سک
Coronary artery	خوێنبەری کۆرۆنەری	duration	ماوە (کات)
diagnosis	دەستنیشانکردن	donor	بەخشەر

Depression	خەمۆکی	Discharge	دەرچوون
Dizziness	سەرسوڕان	Diastolic	پەستان لەکاتی خاوی دل
Disc prolapse	ئینزیلاقی پشت	duct	ڕێڕەو
Dislocation	لەجێچوون	Disease	نەخۆشی
Dental caries	کلۆری ددان	Deficiency	کەمی
Dyspnea	تەنگەنەفەسی	Drug	دەرمان
Dressing care	تەداوی	Diabetic (D.M)	نەخۆشی شەکرە
Defect	ناتەواوی	Dysphagia	قووت نەدان
Diaphragm	ناوپەنچک	Dentine	کالکی ددان
Diarrhea	سکچوون	Dehydration	وشکبوونەوە
Dysuria	زەحمەت میزکردن	Distention	هەڵئاوسان
Epilepsy	گەشکە،فێ	Edema	ئاودز ، ئاوسان
Epistaxis	لووت پرژان	Endometrium	چینی ناوەی منداڵدان
Enlargement	گەورەبوون	Ejaculation	زوو ئاو هاتنەوە
Epidemic disease	نەخۆشی گوازراوە	Ear wax	مۆمی گوێ
External	دەرەکی	Extubation	دەرهێنانی تیوب
Esophagus	سورێنچک	Excessive	زۆر
Epiglottis	زمانە بچکۆلە	Epigastric pain	ئازاری سەروی سک
Fertility	پیتاندن	Erection	ڕەقبوون
Fungi	کەڕووو	Fracture	شکان
Formalin	فۆرمالین	Fissure	قلێشان
Family history	مێژووی خێزان	Fetus	کۆرپە
General appearance	روکاری گشتی	Glycogen	گلایکۆجین
Glaucoma	ئاوی رەشی چاو	Genital wart	بالوکەی کۆئەندمی زاوزی
Genetic herpes	تامێسکەی بۆماوەیی	Gland	رژێن
Gangrene	گانگرین	Gauze	گۆز
Genetic	بۆماوەیی	Gynecology	زانستی نەخۆشی ژنان
Gall bladder	تورەگەی زەرداو	Gastroenteritis	هەوکردنی گەدە و ریخۆلە

Hemoglobin	هیمۆگلۆبین	Hernia	فتق
Hysterectomy	لێکردنەوەی منداڵدان	Hypertension	بەرزی پەستانی خوێن
Hair loss	وەرینی قژ	Hypotension	کەمی پەستانی خوێن
Hormonal therapy	چارەسەری هۆرمۆنی	Hemorrhage	خوێن بەربوون
Hiccup	نزگرە	Herpes	تامێسکە
Hymen	قیتکە	Hematuria	هەبونی خوێن لە میزدا
Hematemesis	رشانەوەی خوێن	Hepatic vein	خوێنهێنەری جگەر
Heart attack	نۆرە دڵە	Heart rate	ژمارەی لێدانی دڵ
Hypoxia	کەمی ۆکسجین	Hyperthermia	بەرزی پلەی گەرمی لەش
Height	بەرزبوونەوە	Hypothermia	نزمی پلەی گەرمی لەش
Headache	سەرئێشە	Hyperglycemia	زۆریگلوکۆز لە خوێن
Hyperkalemia	بەرز بونی پۆتاسیۆم	Hypoglycemia	کەمی گلوکۆز لە خوێن
Hepatic failure	سستی جگەر	hypernatremia	زۆری سۆدیۆم لە خوێن
Hemodialysis	شۆردنی گورچیلە	hyponatremia	کەمی سۆدیۆم لە خوێن
Intestinal obstruction	گیرانی ریخۆلە	Hepatitis	هەوکردنی جگەر
Infertile	نەزۆک	Irregular	نارێکی
Ischemia	کەمی خوێن لە شوێنێک	Inflammation	هەوکردن
Intraoperative	لەناو نەشتەرگەری	Incontinence	خۆڕانەگرتن
Itching	خوران	Infection control	کۆنترۆڵی هەوکردن
Internal	ناوەکی	Intensive care	چاودێری چڕ
Inferior	ژێر	Inspiration	هەناسە هەڵکێشان
Insomnia	بێخەوی	Intercostal	لەنێوان پەراسوەکان
Jugular vein	خوێنهێنەری مل	Immune system	سیستەمی بەرگری
Kidney	گورچیلە	Intestine	ریخۆڵە
Kidney stone	بەردی گورچیلە	Joint	جومگە
leukemia	شێرپەنجەی خوێن	Kidney transplant	گواستنەوەی گورچیلە
Lung	سییەکان	Larynx	قورگ

Lymph node	لیمفه گرێ	Ligament	بەستەر
Laryngitis	هەوکردنی قورگ	Labor	ئازاری مندالبوون
Lochia	ئاوی زەیستانی	Lymphoma	گرێ له لیمفەکان
Laparoscope	هەناوبین	Lower limp	پەلەکانی خوارەوه
Normal	ئاسایی	myocardial infarction	جەڵتەی دڵ
Menstrual cycle	سوری مانگانه	Massage	مەساج
Menopause	وەستانی سوری مانگانه	Meningitis	هەوکردنی پەردەی مێشک
Mucous membrane	پەردەی میکۆزا	Muscle cramp	رەقبونی ماسولکه
Memory loss	لەدەستدانی بیرەوەری	Monitor	ئامێری چاودێری
Malignant tumor	گرێی شێرپەنجەیی	Nursing station	شوێنی پەرستاران
Nausea	هێلنج	Normal delivery	لەدایکبونی ئاسایی
Numbness	کەم هۆش	Neoplasia	دورستبوونی گرێی نوێ
Nocturia	میزی شەوان	nursing care	چاودێری پەرستاری
Oliguria	کەم میزکردن	Obesity	قەلەوی
Overdose	زیاد بەکارهێنان	Ovum	هێلکه
Otitis	هەوکردنی گوێ	Oxygen tube	تیوبی ئۆکسجین
Osteoporosis	داخورانی ئێسک	Osteomalacia	ئێسکه نەرمه
Optic nerve	دەماری چاو	Orthopedic	نەشتەرگەرکاری ئێسک
Palpation	دەست لێدان	Plastic surgery	نەشتەرگەری رێککاری
Paralysis	شەلەل بوون	Pulse	لێدانی دڵ
Pleura	پەردەی ناو سیەکان	Psoriasis	دەردە سەدەف
Pregnancy	دووگیانی	Piles	مایەسیری
Pallor	زەردباوی	Puerperal sepsis	پیسبوونی زەیستانی
Prostate gland	رژێنی پرۆستات	Pulmonary artery	خوێنبەری سیەکان
Procedure	کردارەکی	Pupil	بیلبیله
Puncture	کونبوون	Patient	نەخۆش
Quality	کوالێتی	Respiratory failure	سستی سیەکان
Risk factor	کاریگەری لاوەکی	Regular	رێکی

Retention urine	گیرانی میز	rickets	ئێسکە نەرمە لە مندال
Rehabilitation	گێرانەوە بۆ ژیان	Ribs	پەراسووەکان
Rupture	دراِن	Respiration	هەناسەدان
Renal colic	ئازاری گورچیلە	Route	رێگای پێدانی دەرمان
Sterilization	پاکژ کردن ، تعقیم	Replacement	گۆڕین
Septicemia	ژەراوی بونی خوێن	Systolic pressure	پەستان لەکاتی گرژی دل
Sun burn	سووتان بە تیشکی خۆر	Spinal cord	درکە پەتک
Sperm	سپێرم	Sputum	بەڵغەم
Syphilis	نەخۆشی سفلیس	Stroke	سەکتە
Superior	سەرەوە	Suction	مژین
Splint	راگری شوێنی شکان	Stone ureter	بەردی بۆری میز
Skull fracture	شکانی کەڵلەی سەر	Sensitivity	حەساسیە
Sciatica	شا دەمارە ژان	Snoring	پرخە پرخ
Stitches	تەقەڵ	syncope	بورانەوە
Spasm	رەقبوونی ماسولکە	Sleep apnea	هەناسەتەنگی لە خەو
Shivering	تاشین	Swelling	هەلئاوسان
Signature	ئیمزا	Spleen	سپل
Stable	جێگیر	Supplies	دەیداتێ
Saliva	لیک	Trachea	بۆری هەوا
Tumor	گرێ	Tachycardia	خێرا لێدانی دل
Thyroid gland	رژێنی پەریزادە	Tubal pregnancy	دوگیان بون لەدەرەوەی رەحم
Tendon	ژێ	Tachypnea	خێرا هەناسەدان
Temperature	پلەی گەرمی	Tetanus	دەردە کۆپان
Tuberculosis	نەخۆشی سیل	Uremia	بونی یوریا لە خوێن
Umbilical cord	ناوکە پەتک	urinary track	رێرەوی میز
Vomiting	رشانەور	Ventricular fibrillation	نارێکی لێدانی دڵ
Wheeze	خیزە خیز	Whooping cough	کۆکە رەشە
X ray	تیشکی x	Xiphoid process	کۆتایی ئێسکی کۆڵەی سنگ

Abbreviation کورتکراوەکان

Tab	Tablet	حەب
Syrup	Syrup	شرووپ
Supp	Suppositories	شافی کۆم
Oint	Ointment	مەلحەم
Gel	Gel	جێل
Dp	Drops	قەترە
Cap	Capsule	کەپسول
Amp	Ampule	دەرزی گیراوە
Vial	Vial	دەرزی تۆز
Sc	Subcutaneous	ژێر پێست
IM	Intra muscle	لەناو ماسولکە
IV	Intra vinous	لەناو خوێنهێنەر
ID	Intra dermal	لەناو پێست
Rectal	Rectal	لە کۆم
Local	Local	ناوچەیی
SL	Sublingual	ژێر زمان
Inhal	Inhalation	هەلمژین
MW	Mouth wash	دەم شۆردن
Po	Per oral	لەرێی دەم
NPO	Nothing by mouth	هیچ شتێک لەری دەم نەخوا
ON	On need	لەکاتی پێویست
PD	Powder	پاودەر
AM	Ante meridiem	پێش نیوەرۆ
PM	Post meridiem	پاش نیوەرۆ
M N	Mid night	لە نیوەی شەودا

Prefixes and suffixes

پێشگر و پاشگر

زاراوە پزیشکیەکان بە زۆری سەرچاوەی لەزمانەکانی رۆمانی و یۆنانی وەگرتووە.

Medical terminology is basically Latin or Greek

Prefix: beginning of word

Root: main part of word

Suffix: ending of word

Prefix	Epi
Root	Gastr
suffix	ic

Meaning: above the stomach

Commonly used prefixes

Prefix	meaning	Example
An/a	No or without	Anemia
Ap	No or without	Apnea
Dia	Complete or through	Dialysis, diarrhea
Endo	Inside, in, within	Endocrine
Epi	On, over, above	Epigastric
Sub	Below, underneath	Sublingual
Hyper	Excessive, high	Hyperglycemia
Hypo	Low, small	Hypoglycemia
Intra	Inside, within	intramuscular
Inter	Between	Intervascular
Poly	Many, match	Polyuria
Olig /oligo	Few, little	Oligohydramnios
Ab	Away from	abduction

Prefix	Meaning	Example
Ad	Toward, near	Adduction
Ante	Before	Antenatal
Ec / ecto	Outside	Ectopic pregnancy
Exo	Out, away from	Exocrine
Infra	Below	Infra cardiac
Anti	Against	Antibiotic
Meso	Middle	Mesonasal
Para	Near, beside	Para umbilical
Peri	Around	Peri glottic
Post	After	Post term
Pre	Before	Preterm
Retro	Back, behind	Retro lingual
Supra	Above	Supra pubic
Hemi	Half	Hemifacial
Brady	Slow	Bradycardia
Tachy	Fast	Tachycardia
Mal	Bad	Malabsorption
De	Without	Dehydration
Semi	Half	Semisolid
Mono	One	Monofilament
Bi	Two	Bilateral
Tri	Three	Triceps
Poly	Match	Poly filament
Primi	First	Primipara
Secondary	Second	Secondary polycythemia
Tertiary	Third	Tertiary hyperparathyroidism
Micro	Small	Microcytic anemia
Leuco	Wight	Leukocyte
erthro	red	Erythrocyte

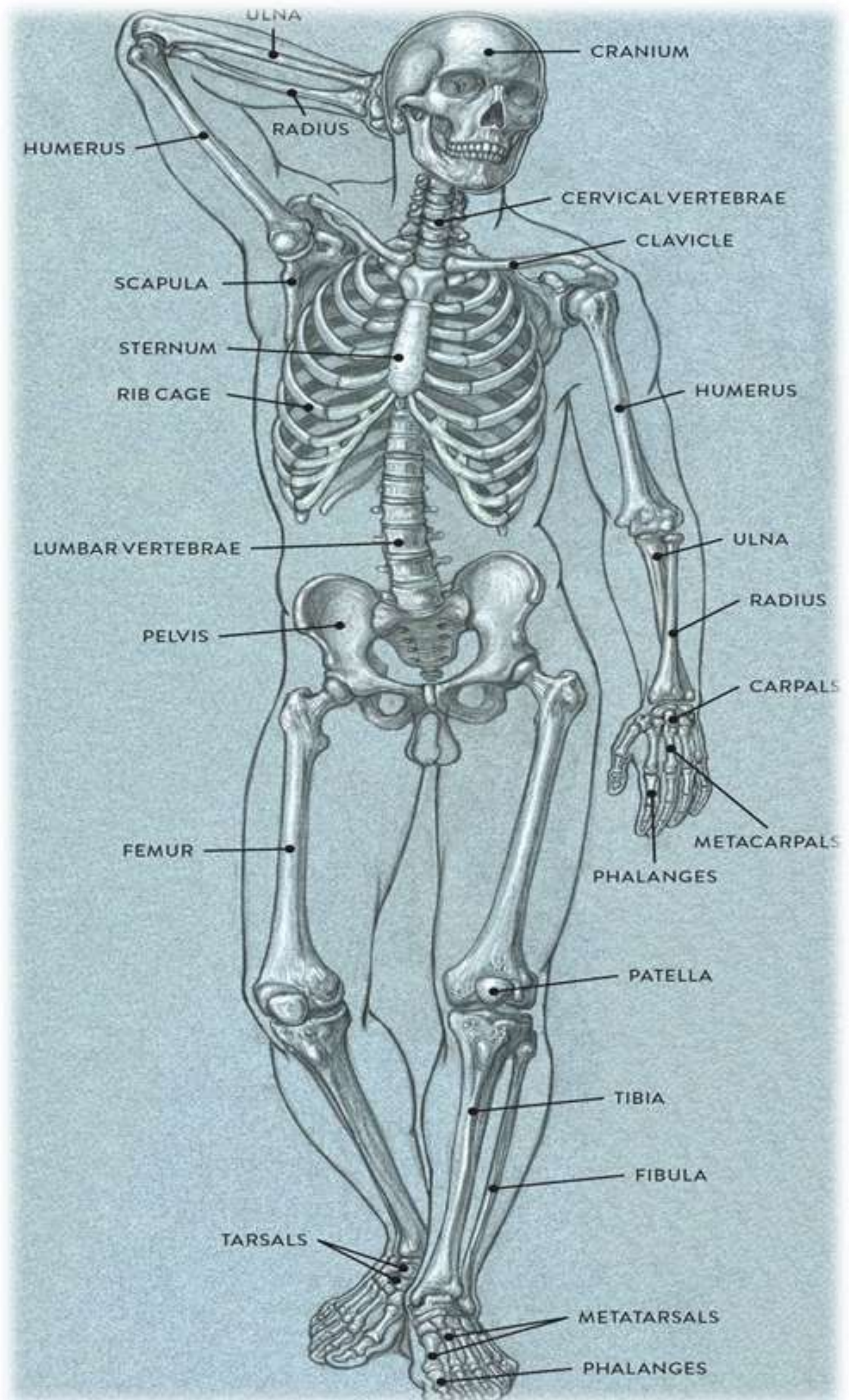
Commonly used suffixes

Suffix	Meaning	Example
-Scopy	Visual examination	Otoscopy
-Scope	Visual instrument	Cystoscope
-Itis	Inflammation	Appendicitis
-tome	Cut	Dermatome
-graph	Instrument for record	Electrocardiograph
-graphy	x-ray examination	Electrocardiography
-Gram	Record	Electrocardiogram
-Meter	Measure	Thermometer
-Ectomy	Surgical remove	Appendectomy
-Tomy	Incision cut	Prostatomy
-Stomy	Opening	Tracheostomy
-Rrhaphy	Suture	Osteorrhaphy
-Pexy	Fix	Orchidopexy
-Centesis	Surgical puncture	Thoracentesis
-plasty	Surgical repair	Rhinoplasty
-aligia	Pain	Otalgia
-lysis	Separation, breakdown	Hemolysis
-malacia	Softening	Osteomalacia
-megaly	Abnormal enlargement	Cardiomegaly
-oma	Tumor	Hematoma
-plegia	Paralysis	Paraplegia

Anatomy توێکاری

skeleton system ئێسکە پەیکەر

The human skeleton is the internal framework of the human body. It is composed of around 270 bones at birth – this total decreases to around 206 bones by adulthood after some bones get fused together.[1] The bone mass in the skeleton reaches maximum density around age 21. The human skeleton can be divided into the axial skeleton and the appendicular skeleton. The axial skeleton is formed by the vertebral column, the rib cage, the skull and other associated bones. The appendicular skeleton, which is attached to the axial skeleton, is formed by the shoulder girdle, the pelvic girdle and the bones of the upper and lower limbs.

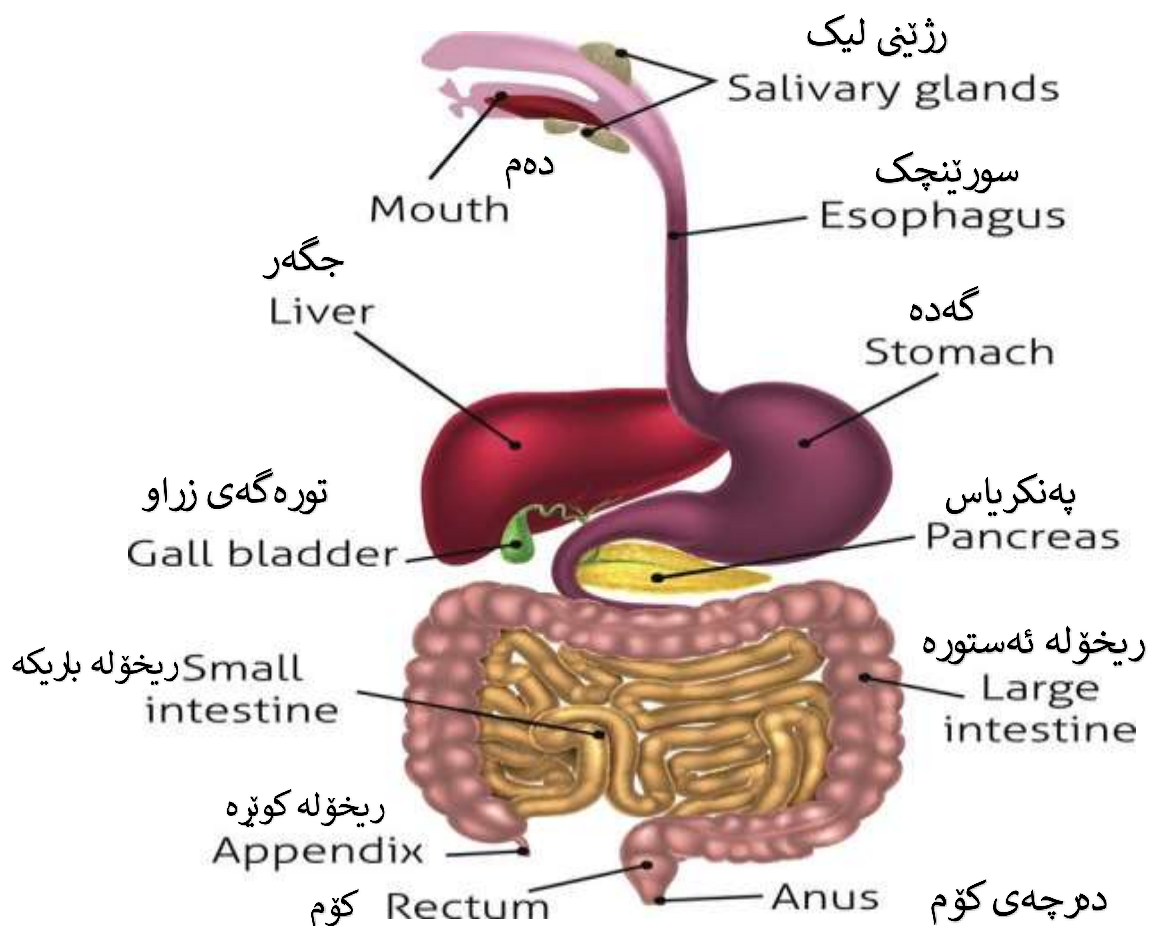
major muscles ماسولکە سەرەکیەکان

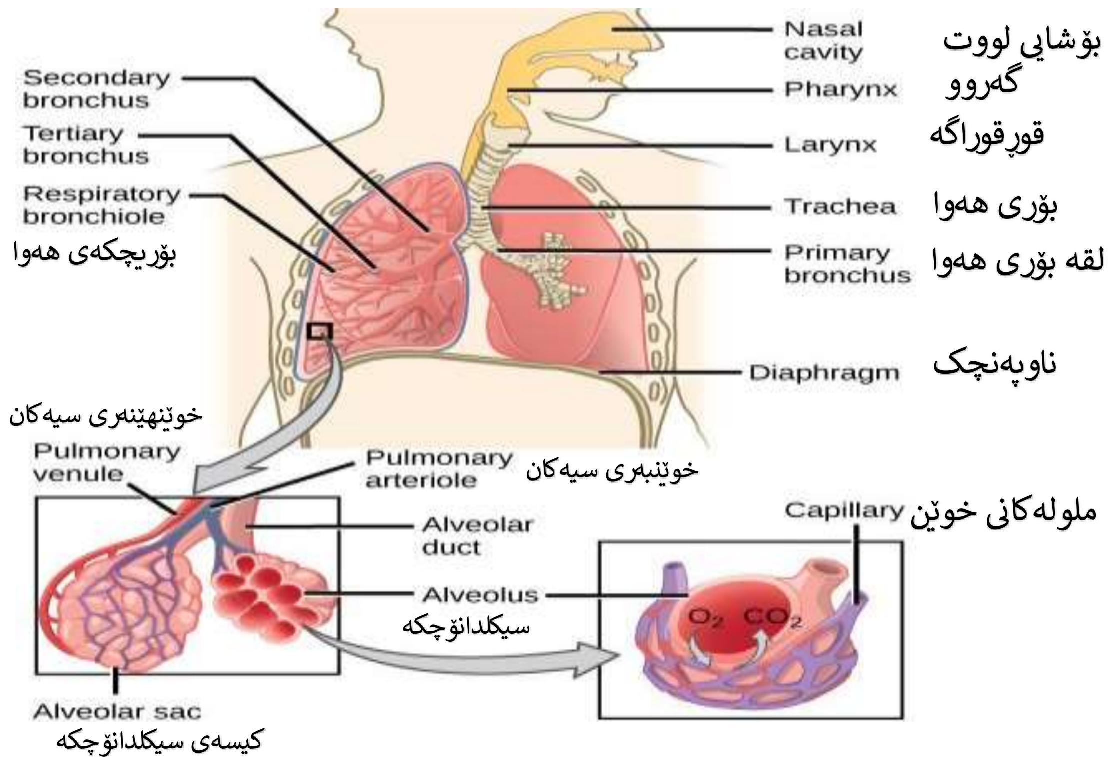

gastrointestinal system GIT

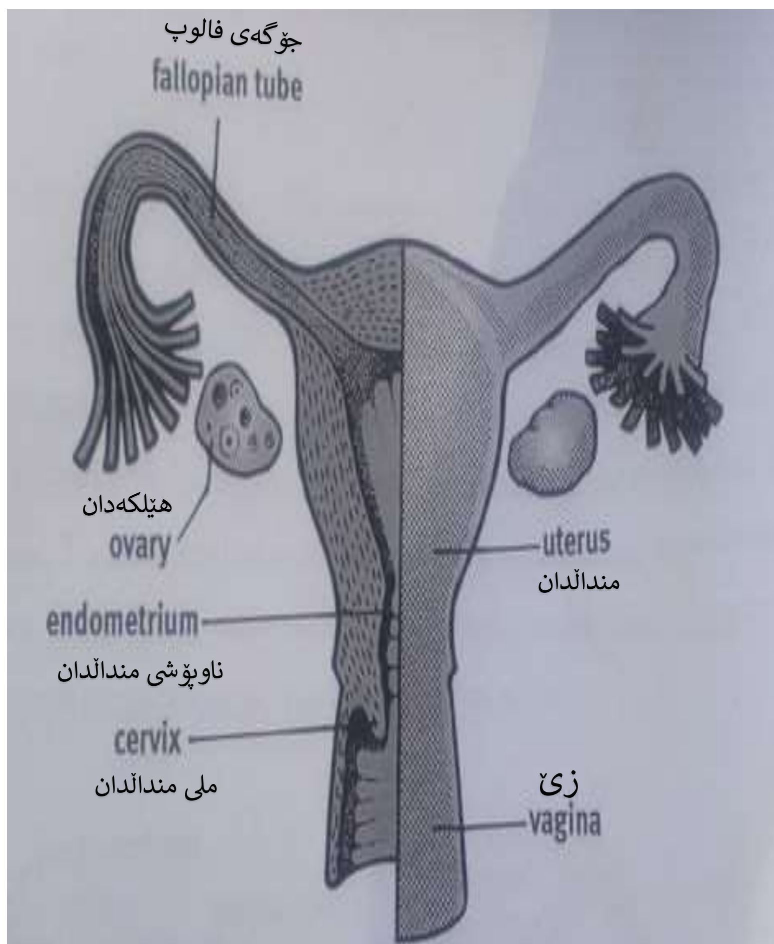
کۆئەندامی هەرس

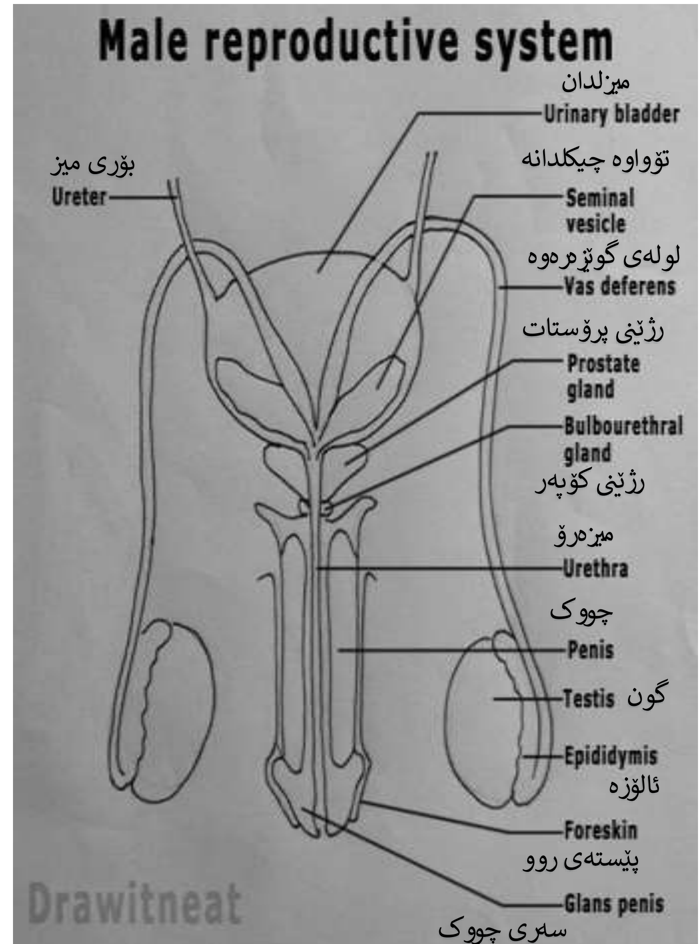

respiratory system کۆئەندامی هەناسە

Reproductive system کۆئەندامی زاوزێ

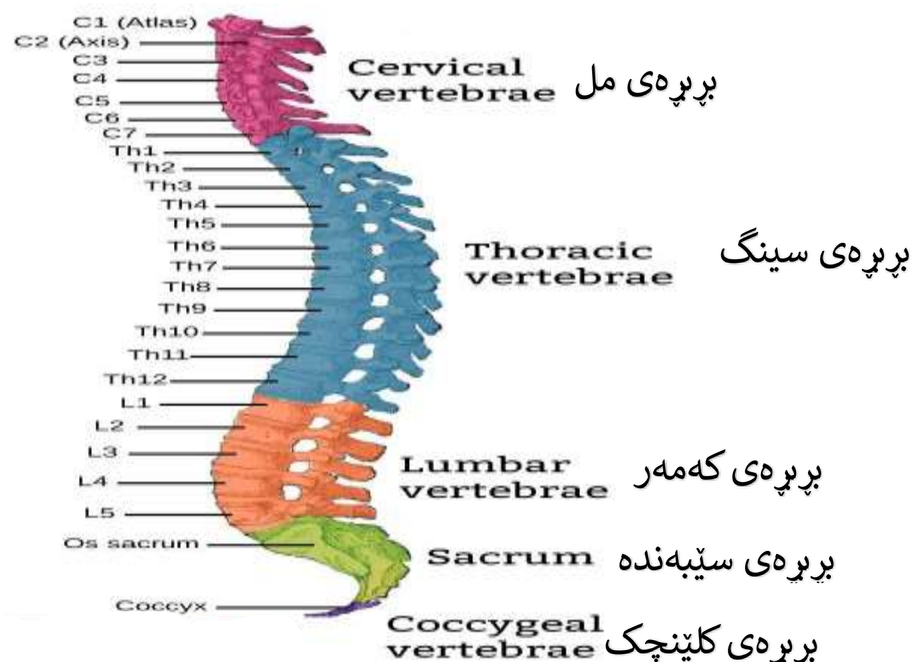

Skull anatomy توێکاری کەلەی سەر

ئێسکی دیواری *(٢)
parietal
ئێسکی ناوچاوانی
frontal
ئێسکی مێخی
sphenoid
temporal
zygoma
ئێسکی کاکیلەی سەروو*(٢)
maxilla
occipital
ئێسکی پشتەسەر
© Mayfield Clinic
ئێسکی کاکیلەی خوارەوە
mandible
ئێسکی کوڵمە
ئێسکی لاجانگی *(٢)

Vertebral column بڕبڕەی پشت

circulatory system سوڕی خوێن

Superior Vena Cava
شا خوێنهێنەری سەروو

شا خوێنبەر
Aorta

دڵ
Heart

Pulmonary Vein
خوێنهێنەری سیەکان

Cephalic Vein
خوێنهێنەری بازوو

Brachial Artery
خوێنبەری بازوو

Inferior Vena Cava
شا خوێنهێنەری خوارو

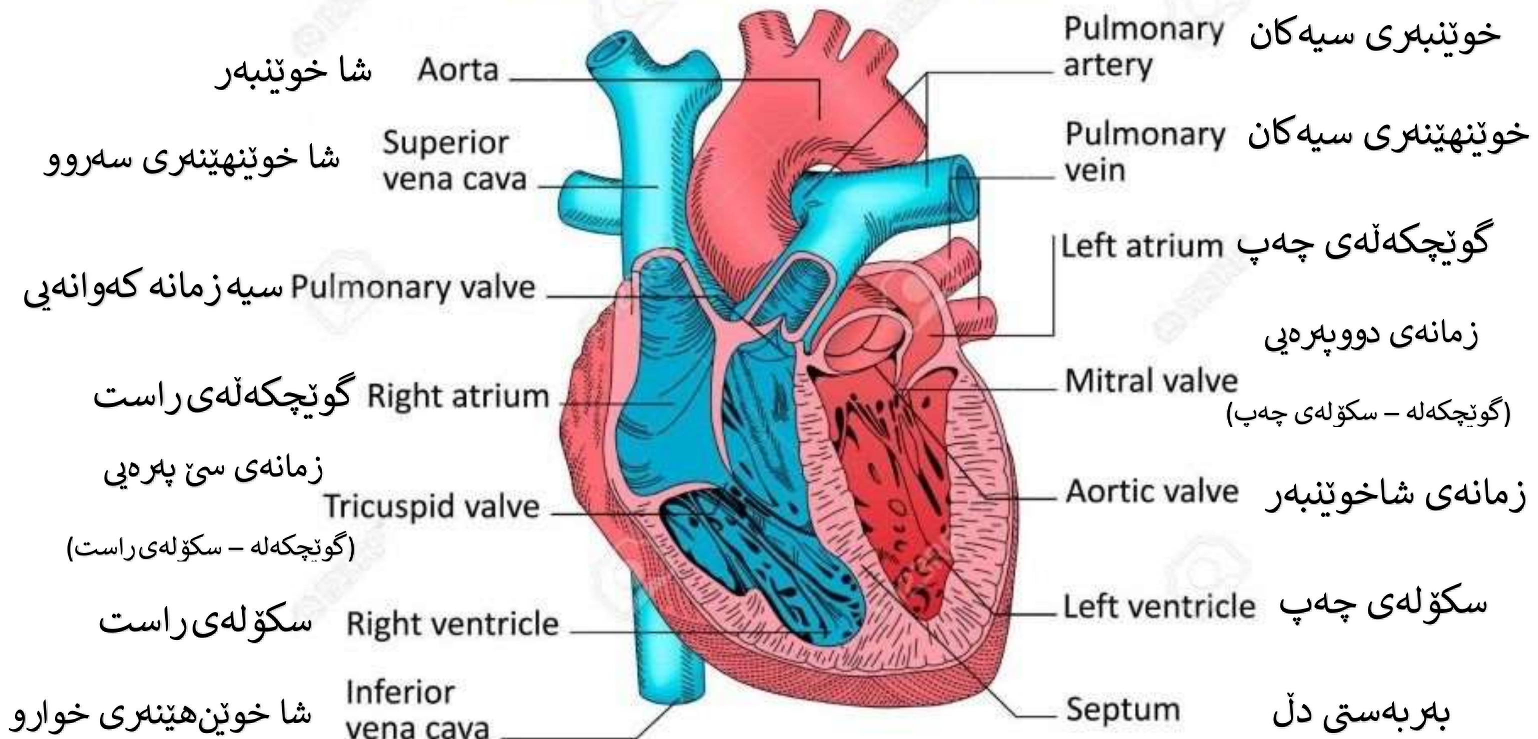
Descending Aorta
شا خوێنبەری خوارو

Femoral Vein
خوێنهێنەریران

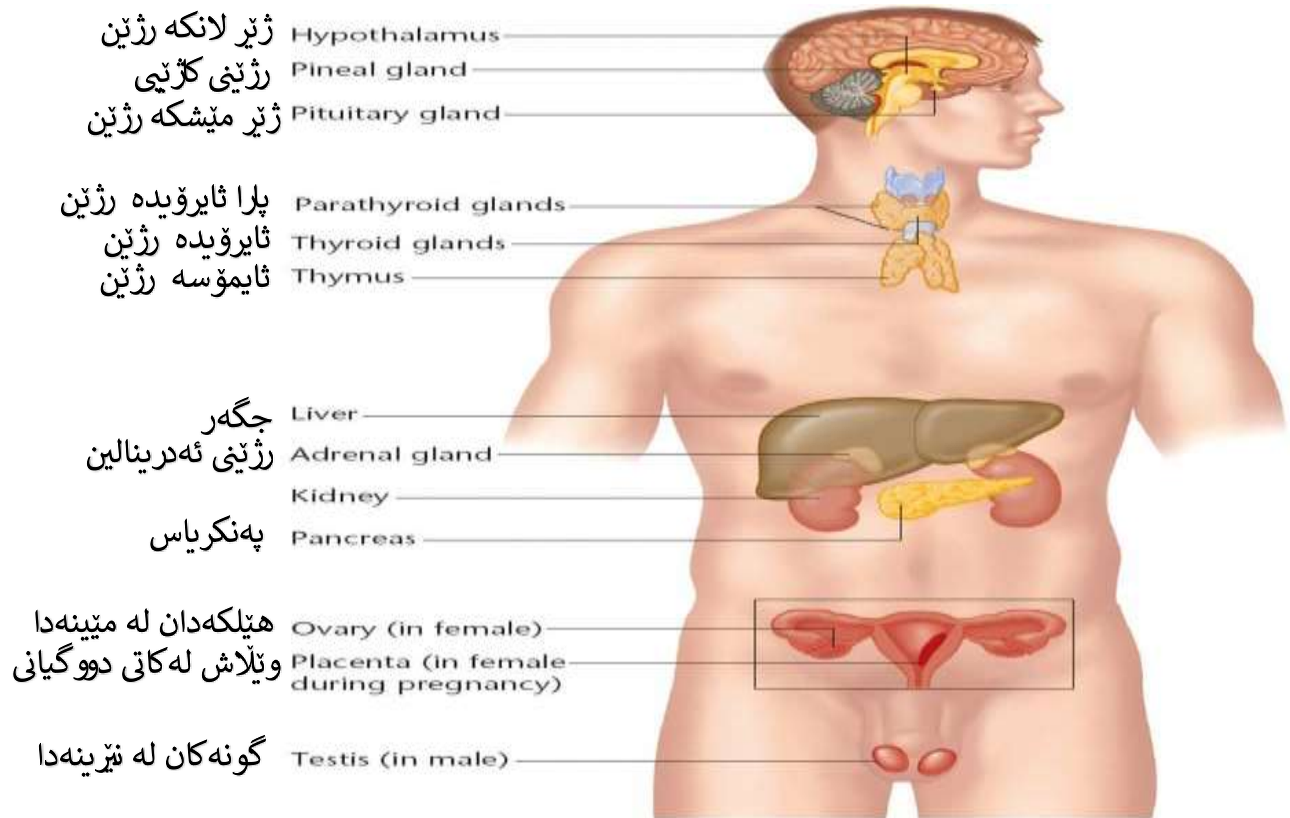
خوێنبەریران
Femoral Artery

Anatomy of heart توێکاری دڵ

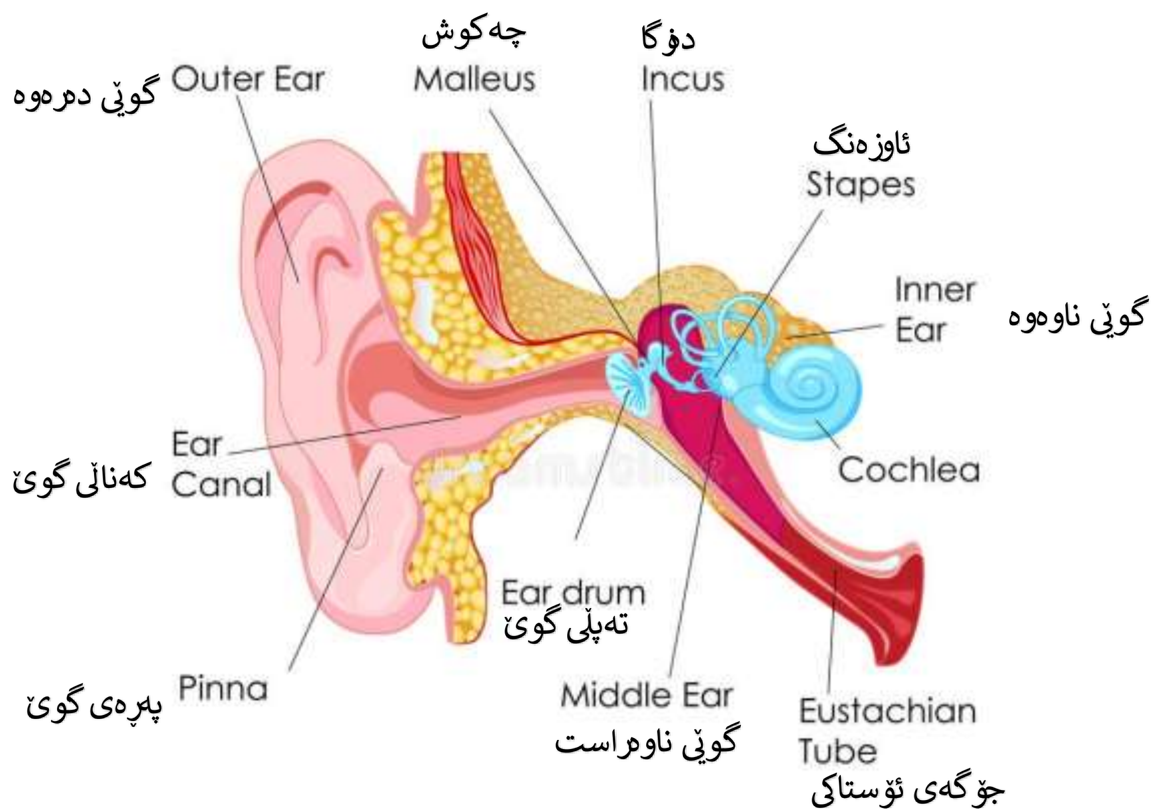
ANATOMY OF THE HEART

Endocrine glands رژێنی ناوەکی

Anatomy of ear توێکاری گوێ

Nursing process پرۆسەی پەرستاری

The nursing process is a systematic, rational method of planning and providing nursing care.

Steps of nursing process

1. Assessment – the systematic collection of data to determine the patient's health status and to identify any actual or potential health problems

2. Diagnosis – Diagnosing is the second step of the nursing process in which the nurses use critical thinking skills to interpret assessment data and identify client strengths and problems.

3. Planning -development of goals and a plan of care designed to assist the patient in resolving the diagnosed problems. Setting priorities, establishing expected outcomes, and selecting nursing interventions result in plan of nursing care

4. Implementation -Implementing consists of doing and documenting and documenting specific activities needed to carry out the interventions.

5. Evaluation – determination of the patient's responses to the nursing intervention and the extent to which the goals have been achieved

Nursing assessment هەڵسەنگاندنی پەرستاری

Is an important step of the whole nursing process. Assessment can be called the "base or foundation" of the nursing process. With a weak or incorrect assessment, nurses can create an incorrect nursing diagnosis and plans therefore creating wrong interventions and evaluation. To prevent those kinds of scenarios, we have created a cheat sheet that you can print and use to guide you throughout the first step of the nursing process

Skin پێست: The client's skin is uniform in color, unblemished no presence of any foul odor. He has a good skin turgor and skin's temperature is within normal limit.

Hair قژ: The hair of the client is thick, silky hair is evenly distributed and has a variable amount of body hair. There are also no signs of infection and infestation observed.

Nails نینۆک: The client has a light brown nail and has the shape convex curve. It is smooth and is intact with the epidermis. When nails pressed between the fingers (Blanch Test), the nails return to usual color in less than 4 seconds.

Head سەر

- Head سەر : The head of the client is rounded; normocephalic and symmetrical.
- Skull کەلەی سەر: There are no nodules or masses and depressions when palpated.
- Face دەموچاو : The face of the client appeared smooth and has uniform consistency and with no presence of nodules or masses.

Eyes and Vision

Eyebrows برۆ : Hair is evenly distributed. The client's eyebrows are symmetrically aligned and showed equal movement when asked to raise and lower eyebrows.

Eyelashes برژەنگ: Eyelashes appeared to be equally distributed and curled slightly outward.

Eyelids پێلوی چاو : There were no presence of discharges, no discoloration and lids close symmetrically with involuntary blinks approximately 15-20 times per minute.

Eyes هەڵسەنگاندنی چاو

- The Bulbar conjunctiva appeared transparent with few capillaries evident.
- The sclera appeared white.
- The palpebral conjunctiva appeared shiny, smooth and pink.
- There is no edema or tearing of the lacrimal gland
- Cornea is transparent, smooth and shiny and the detail of iris are visible. The client blinks when the cornea was touched.
- The pupils of the eyes are black and equal in size. The iris is flat and round. PERRLA (pupils equally round respond to light accommodation), illuminated and non-illuminated pupils constrict. Pupils constrict when looking at near object and dilate at far object. Pupils converge when object is moved towards the nose.
- When assessing the peripheral visual field, the client can see objects in the periphery when looking straight ahead.
- When testing for the Extra ocular Muscle, both eyes of the client coordinately moved in unison with parallel alignment.
- The client was able to read the newsprint held at a distance of 14 inches.

Ear and hearing گوێ و بیستن

Ear گوێ : The Auricles are symmetrical and has the same color with his facial skin. The auricles are aligned with the outer canthus of eye. When palpating for the texture, the auricles are mobile, firm and not tender. The pinna recoils when folded. During the assessment of Watch tick test, the client was able to hear ticking in both ears.

Nose and sinus لووت و گیرفانە هەواییەکان

- Nose لووت: The nose appeared symmetric, straight and uniform in color. There was no presence of discharge or flaring. When lightly palpated, there were no tenderness and lesions

- Mouth دەم : The lips of the client are uniformly pink; moist, symmetric and have a smooth texture. The client was able to purse his lips when asked to whistle.

-Teeth and Gum :There are no discoloration of the enamels, no retraction of gums, pinkish in color of gums

- The buccal mucosa of the client appeared as uniformly pink; moist, soft, glistening and with elastic texture.

-The tongue of the client is centrally positioned. It is pink color, moist and slightly rough. There is a presence of the whitish coating

-The smooth palates are light pink and smooth while the palate has a more irregular texture

-The uvula of the client is positioned in the midline of the palate

•Neck مل

- The neck muscles are equal in size. The client showed coordinated, smooth head movement with no discomfort
-The lymph nodes of the client are not palpable.
- The trachea is placed in the midline of the neck.
- The thyroid gland is not visible on inspection and the gland ascend during swallowing but are not visible Neck:

Thorax, lungs, and abdomen سینگ، سیەکان، سک

• Lungs / Chest سینگ و سیەکان: The chest wall is intact with no tenderness and masses. There's a full and symmetric extension the thumbs separate 2-3 cm during deep inspiration when assessment for the respiratory excursion. The client manifested quiet, rhythms and effortless respirations.

•The spine is vertically aligned. The right and left shoulders and hips are of the same height.

•Heart دڵ: There were no visible pulsations on the aortic and pulmonic areas. There is no presence of heaves or lifts.

•Abdomen سک : The abdomen of the client has an blemished skin and is uniform in color. The abdomen has a symmetric contour. There were symmetric movements caused associated client's respiration.

- The jugular veins are not visible.
- When nails pressed between the fingers (Blanch Test), nails return to usual color in less than 4 seconds.

Extremities پەلەکان

The extremities are symmetrical in size and length.
Muscles ماسولکەکان: The muscles are not palpable with the absence tremors. They are normally firm and showed smooth, coordinated movements.
Bones ئێسک: There were no presence of bone deformities, tenderness and swelling.
Joints جومگە: There were no swelling, tenderness and joints move smoothly.

Vital sing نیشانەزیندەییەکان

1- (temperature) پێوانی پلەی گەرمی لەش

بۆ ماوەی سێ خولەک لە ناو دەم (oral)

بۆ ماوەی پێنج خوولەک لە بن باڵ (axillary) لەگەڵ زیاد کردنی نیو پلە لەدوای خوێندنەوەی

بۆ ماوەی دوو خوولەک لە کۆم (rectal) لەگەڵ کەم کردنی نیو پلە لەدوای خوێندنەوەی

2- (pulse) لێدانی

لێدانی دڵ لە کەسێکی پێگەیشتوو (60 – 90) جارە لە خولەکێکدا

3- (respiration) هەناسە

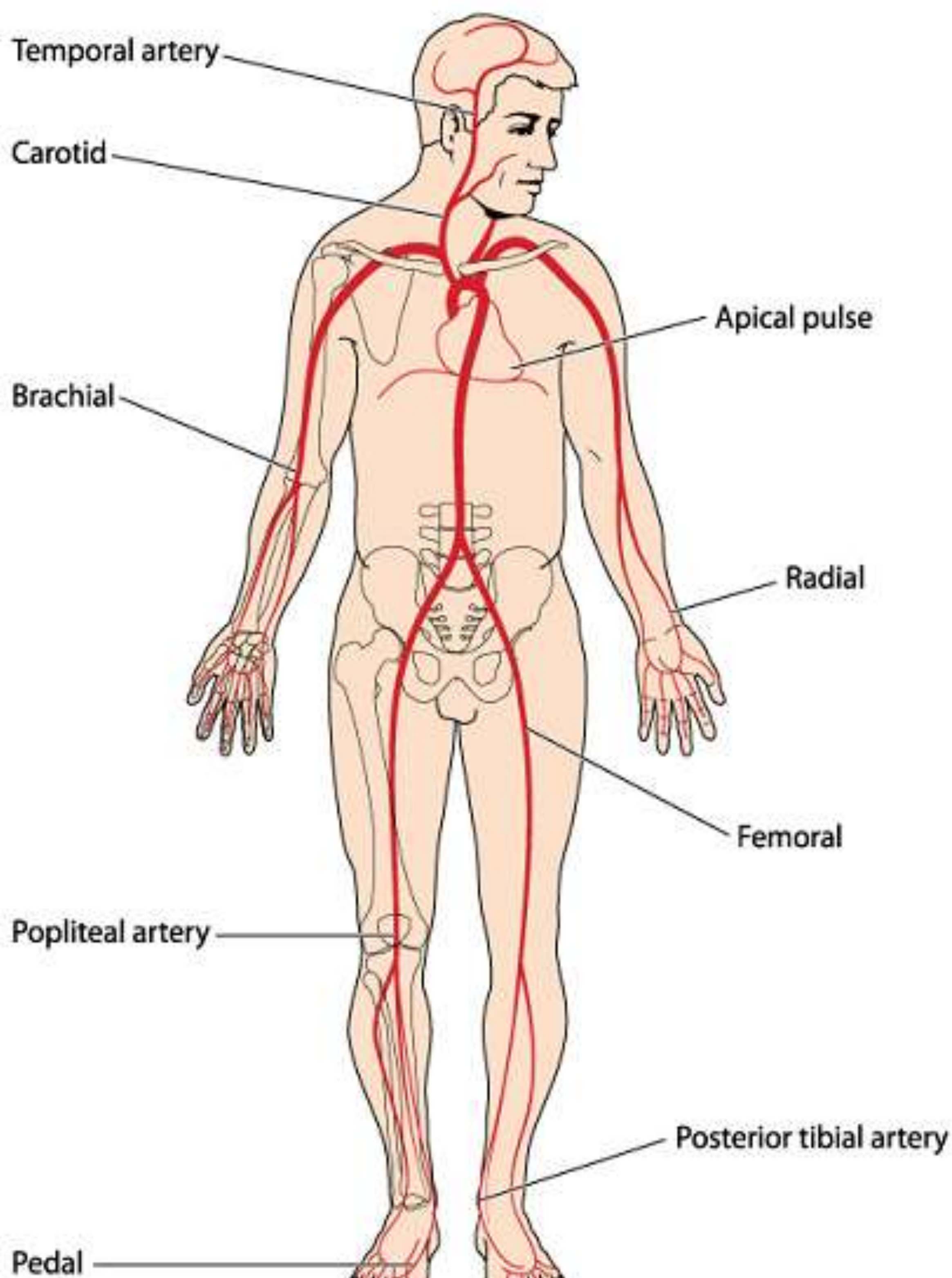
هەناسە لێدان لە کەسێکی پێگەیشتوو (16 -14) جارە لە خولەکێکدا

4- (Blood pressure)پێوانی پەستانی خوێن

تێکرای ئاسایی گرژە پەستان systolic pressure 120 – 140 mmhg

تێکرای ئاسایی خاوە پەستان diastolic pressure 60 – 90 mmhg

Pulse sites

تێبینی :- وەرگرتنی لێدانی دل تەنها لەسەر(خوێنبەرەکان artery) وەردەگیرێن .

Hand washing دەست شۆردن

-

پێویستە دەست شۆردن بۆ کردارە پزیشکیەکان بە بەکارهێنانی ئتسفەنجی تایبەتی ئایۆدین کحول بۆ ماوەی دوو تا سێ خوولەک تا مەچەک و بەو تەکنیکەی سەرەوە بشوردرێن

- پێویستە دەست شۆردن لە کاتی نەشتەرگەری بە بەکارهێنانی ئتسفەنجی تایبەتی ئایۆدین بۆ ماوەی پێنج تا حەوت خوولەک تا ئانیشک و بەو تەکنیکەی سەرەوە بشوردرێن

Intravenous fluid and electrolyte جۆرەکانی فلوود

Crystalloid: پێک دێن لە گەردە بچوکەکان و تونای تێپەربونیان هەیە بە ناو پەردەی خانەکاندا وەک

(normal saline 0.9% , ringer lactate , hypertonic saline 3% , dextrose 5%)

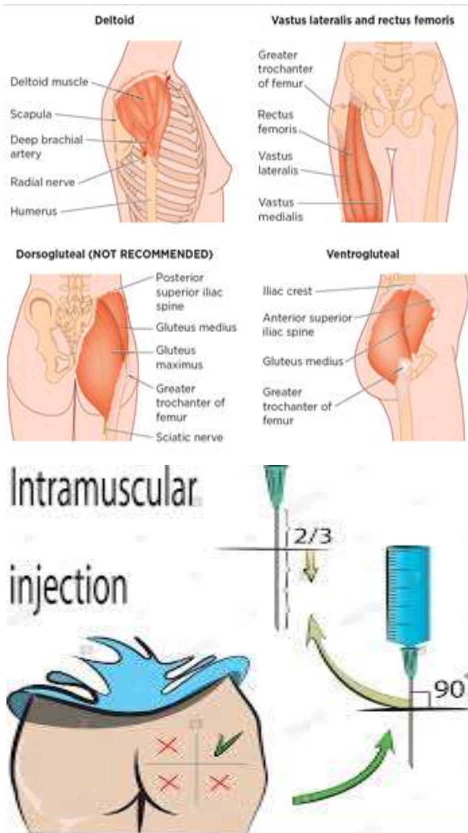
Colloid : پێک دێن لە گەردە گەورەکان و توانای تێپەربونیان نیە بەناو پەردەی خانەدا و لەناو خوێن دەمێننەوە وەک (albumin 4-5%,hydroxyethyl 6% , dextran10%)

Blood products: بریتیە لە گواستنەوەی تەواوی خوێن یاخود بەشێکی پێکهاتەی خوێن وەک

(plasma , whole blood , platelet, cryo,)

IM,SC,ID Injections دەرزی لێدان

IM: Intramuscular دەرزی لێدان لەماسولکە

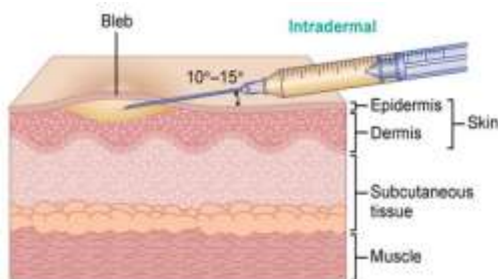

- دەبیت دەرزی لێدان لەماسولکە بە گۆشەی ٩٠ پلە بێت
- بەزۆر دەرزی لە ماسولکەکانی سمت و شان و ڕان لێ دەدرێت
- لە ماسولکەی سمت دەبێت لە بەشی دەرەوەی سەرەوە بێت(upper outer)
- لە مندالدا (تازە لەداتکبووان) تەنها لە ڕانی دەدرێت

SC: subcutaneous دەرزی لێدان لەژێر پێست

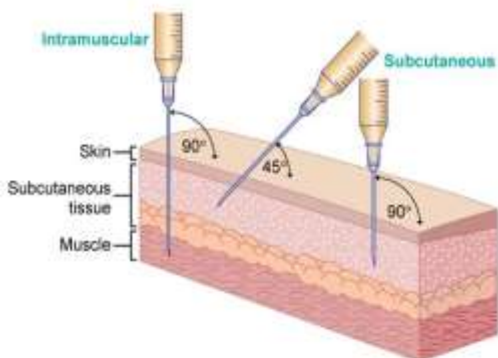
- دەبێت دەرزی لێدان لە ژێر پێست بە گۆشەی ٤٥ پلە بێت
- بە زۆری دەرزی لە ڕان و بازوو و دەوری ناوک لێ دەدرێت

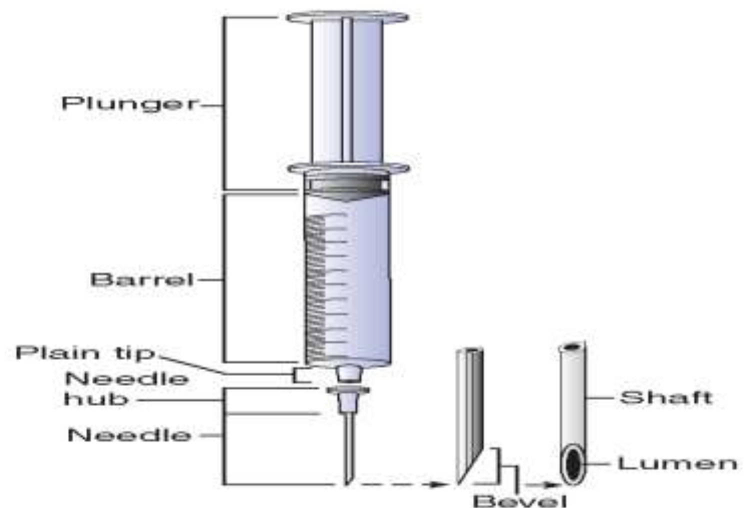
ID: Intradermal دەرزی لێدان لە ناو پێست

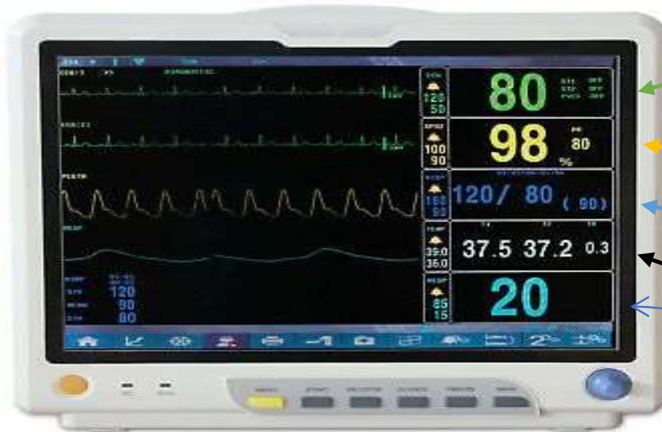
- دەبێت دەرزی لێدان لە ناو پێست بە گۆشەی ١٥ پلە بێت
- بەزۆری دەرزی لێدان بۆ تێست کردنە بۆیە باشترە لەسەر دەست بکرێت

بەشەکانی سرنج:-

ئامێری چاودێری Monitor

Pulse /min

لێدانی دڵ لە خولەکێکدا

SPO₂

ڕێژەی ئۆکسجین لە پەلەکان

Blood pressure (mmhg)

پەستانی خوێن

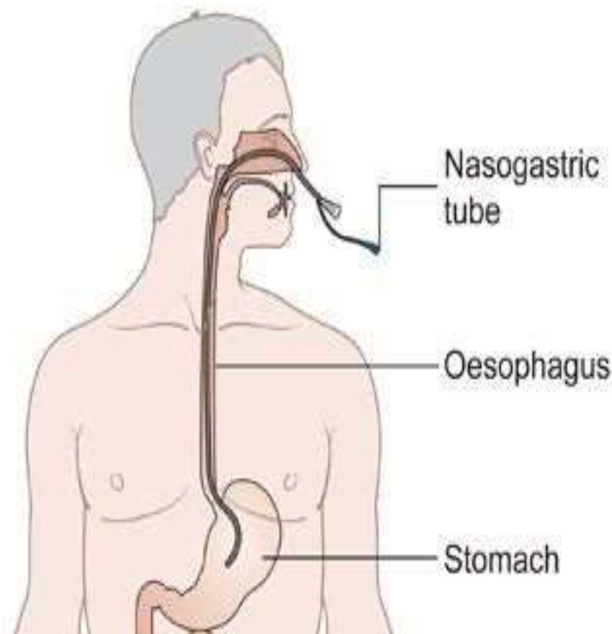
Temperature (c)

پلەی گەرمی

Respiration

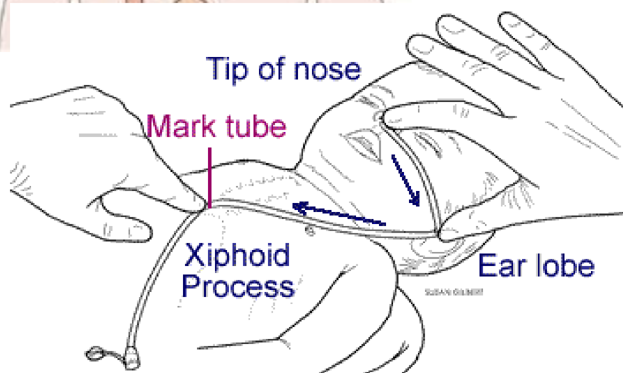
هەناسەدان

سۆندەی خۆراک Nasogastric tube

دانانی سۆندەکە لە لوتەوە بۆ سورێنچک و لەوێشەوە بۆگەدە مەبەست لەدانانی ئەم سۆندەیە

- بۆپێدانیخۆراک
- بۆ پێدانی دەرمان
- ئەوانەی نەشتەرگەری ناو دەمیان
- کردووە کەم ئیشتیهایی
- گیرانی سورێنچک
- بێۆشی

چۆنیەتی پێوانەکردنی درێژی NG tube

بۆ دیاری کردنی درێژیەکەی لە لووتەوە تا نەرمەی گوێ پاشان بۆ کۆتایی ئێسکی کۆلە دەپێوین.

سۆندەی میز Catheterization

جۆرەکانی Foley catheter سۆندەی میز

2-way Catheter:- بۆ ماوەی هەفتەیەک بەکار دێت بۆ پێش و پاش نەشتەرگەری و ئەوانەی کێشەی میزکردنیان هەیە

3-way catheter: بۆ ماوەی هەفتەیەک بەکاردێت بۆ ئەو کەسانەی پێویستیان بە شۆردنی میزلدان هەیە بەتایبەت ئەوانەی نەشتەرگەری پرۆستات (TURP) دەکەن

Silicon catheter:- بۆ ماوەی یەک مانگ دەمێنێتەوە بۆ ئەو کەسانەی بۆ ماوەیەکی زۆر دەمێننەوە لە ژێر چاودێری چر و ئەو کوسانەی بۆ ماوەیەکی زۆر پێویستان بە سۆندەی میزە.

First aid فریاگوزاری سەرەتایی

First aid :- بریتیە لەو چارەسەریە خێرایەی و سەرەتاییەی کە پێشکەش بەکەسێک دەکرێت پێش ئەوەی بگەیەنرێتە نەخۆشخانە وەک (سووتان ، بەربوونەوە ،خوێنبەربوون ، بوورانەوە.......هتد)

یاسای DR ABC

- Dangers :-بە واتای هەلسەنگاندنی مەترسیە لەسەر کەسەکە بۆ نمونە کەسێک توشی سوتان بووە پێویستە کەسکە دووری بخەینەوە لە ناوچەی ئاگرەکە پاشان فریاگوزاری سەرەتایی بۆ ئەنجام بدرێت
- Response :-هەڵسەنگاندنی ئاستی وشیاری کەسەکە ئایا لەرێگای بانگ کردن یاخوود راوەشاندنی کەسەکە ئەگەر وەلامی نەبوو ئەوا پێویستە بەردەوم پی بۆ خالی سێیەم ئەگەر وەلامی هەبوو بەپێی گرفتەکە چارەسەری بۆ دەکەیت
- Air way :- پێویسە رێرەوی هەوا بەکراوەیی بپارێزرێ بە کردنەوەی دەم و بەرزکردنەوەی چەناگەی
- Breathing :- هەلسەنگاندنی باری هەناسەی لەرێی کردن بە هەناسەی لەرێی سەیرکردنی سینگ ، گوێگرتن لەهەناسەی

- Circulation :-هەلسنگاندنی کۆئەندامی سووڕان لەڕێگای زانینی هەبوونی لێدانی دل لە مەچەک و لا مل ئەگەر لێدانی دل هەبوو بەردەوام دەبی لەچاودێری کردنی بەلام ئەگەر نەبوو دەست دەکەین بە بوژانەوی دل ئەویش (CPR : cardiopulmonary resuscitation) بە ئەنجامدانی (15 compression: 1 breathing)

خوێن بەربوون Bleeding

نیشانەکانی خوێنبەربوون

گێژبوون بەقورس هەناسەدان سەرسووران خێرا لێدانی دل

بەرز بونەوەی پلەی گەرمی لەهۆش چوون ئازار زەردبوون

فریاگوزاری سەرەتایی بۆ خوێن بەربوون

- ئەگەر برینەکە بچووک بوو زۆر جار خۆی دەوەستێت بەلام ئەگەر نەوەستا پێویست دەکات بە پارچە پەرۆیەکی خاوێن بیبەستی و خاوێنی کەیتەوە تەنها بە ئاو
- هەولدان بۆ وەستاندنی خوێنەکە بە پەستان کردن بە پەرۆ تا لەفافێک لەسەر برینەکە و بەردەوام بوون لەسەر پەستانەکە بۆ ماوەی ٢٠ تا ٣٠ خوولەک ئەگەر خوێن بەربوونەکە نەوەستا پێویستە سەردانی نەخۆشخانە بکرێت
- خاوێنکردنەوەی برینەکە لە تەنی بێگانە وپاککردنەوەی تەنها بە ئاو بەلام ئەگەر تەنەکە چوبوە قوڵایی برینەکەوە پێویستە سەردانی نەخۆشخانە بکرێت
- دوایی خاوێنکرنەوە پێویستە مەرهەمێکی دژهەوکردن بەکار بێت و پاشان دابپۆشرێت بە لەفاف
- ئەگەر برینەکە لە ٦ ملم قولتر بوو باش ئەو هەنگاوانە پێویستە سەردانی نەخۆشخانە بکرێت و لەوانەیە پێویست بە دورینەوە بکات
- ئەگەر کەسەکە لەکاتی خوێن بەربوون پەستانی نەخۆش دابەزی و گێژبوو پێویستە پالی بخەیت و پێی بەرز بکرێتەوە بۆ ئەوەی خوێن بە باشی بگات بە مێشکی.

Burn سووتان

چینەکانی پێست :- epidermal , dermal , subcutaneous

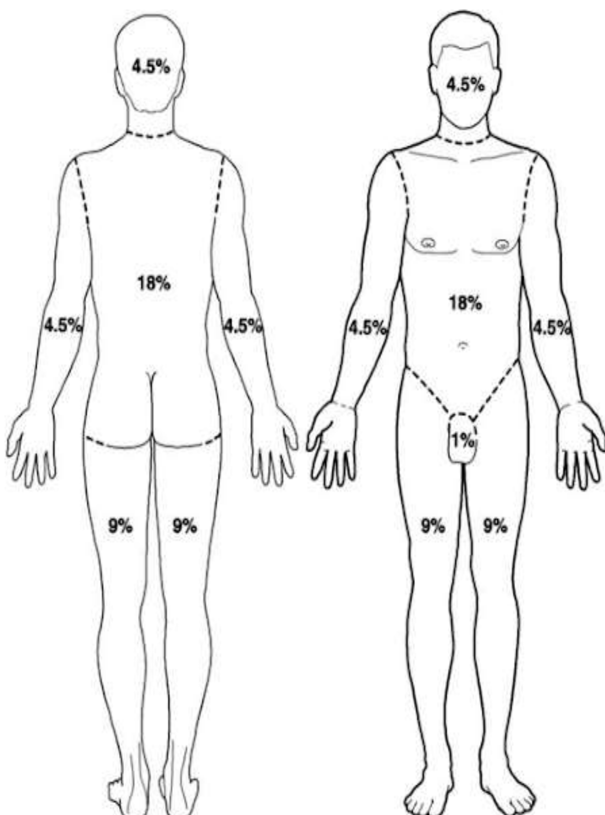
پلەکانی سووتان

First stage of burn:- سوتانی روکەشی پێست (epithermal) بەهۆی تیشکی خۆر یا گەرمیەکی کەم وەک گەرمی ئاو و خواردنەکان نیشانەکانی (سوربوونەوەی پێست ، ئازار ، ئاوسانی کەم ، ......)

Second stage of burn :- سوتانی چینی (dermal) ئەم جۆرەیان قوڵترە و ئازاری زۆر زیاترە و ئەگەری هەوکردنی هەیە و باشترین نیشانە بۆ ناسینەوەی بونی بلقە (پیفکە)

Third stage of burn:- ئەم جۆرەیان هەموو چینەکانی پێست دەگرێتەوە و ئەگەری سوتانی ماسولکەش هەیە و زیان دەگەیەنێت بە لوولەکانی خووێن و دەمارە راگەیاندنەکان و هەروەها دەبێتە هۆی لەدەستانی شلەیەکی زۆری لەش و ئەگەری هەوکرنی زۆر زۆرە

ریژەی سەدی سوتان بەپێی شوێنەکەی (یاسای ژمارە ٩)

ناوچەی سەر = ٩٪

ناوچەی سنگ = ٩٪

ناوچەی سک =٩٪

ناوچەی پشت سەرەوە و خوارەوە =١٨٪

هەریەک لە دەستەکان =٩٪

هەریەک لە پێیەکان بەشی پێشەوە =٩٪

هەریەک لە پێیەکان بەشی دواوە =٩٪

کۆئەندانی زاوزێ =١٪

فریاگوزاری سەرەتایی بۆ سووتان

بۆ سوتاوی گەورە واتا پلە دوو سێ

سەرەتا دور خستنەوەی کەسەکە لەشوێنەکە

دانانی لەشوێنێکی سەلامەت

پەیوەندی کردن بە فریاگوزاری

پێداکرندی ئاوێکی مامناوەند بە شوێنی سوتاویەکە

ئەگەر سوتاویەکە لەناوچەی سەر و مل بوو پێویستە پارێزگاری لەرێرەوی هەناسەدان بکرێت چونکە ئەگەری هەلئاوسان زۆرە

داپۆشینی شوێنی سوتاویەکە بۆئەوەی توشی هەوکردن نەبێت

پێوەدان یا گەستنی ئاژەلان Animal bite

لێرەدا باسی پێرەدانی مار یا دووپشک دەکەین

نیشانەکانی گەستنی مار و دووپشک

- خوێن بەبوون یاخوێن مەیین
- زەحمەت هەناسە دان
- خێرا لێدانی دڵ
- سڕیوونی جەستە
- ئازارلە شوێنی گەستنەکە

فریاگوزاری سەرەتایی بۆ پێوەدانی مار و دووپشک

- شۆردن و پاککردنەوەی شوێنی برینەکە
- نەجولاندنی شێنی برینەکە
- شوێنی پێوەدانەکە پێوستە لەخوار ئاستی دلەوە بێت
- بە بەندجێک ٢ بۆ٤ ئینج لە سەورو شوێنی برینەکە ببەسترێت بۆ ئەوەی ژەهرەکە لە لەشیدا بلاو نەبێتەوە
- دانانی پارچە سەهۆلێک لەشوێنی برینرکە بۆماوەی ٢٠ تا ٣٠ خولەک بە تایبەت پێوەدانی دووپشک دەبێتە هۆی درەنگ بلاوبوونەوەی ژەهرەکە

Medication administration پێدانی دەرمان

The six right of medication administration شەش راستی بۆ سەلامەتی لەکاتی پێدانی دەرمان

1- Right patient :-دڵنیابوونەوە لە ناوی سیانی نەخۆش
2- Right medication :- دلنیابونەوە لە ناوی زانستی دەرمانەکە
3- Right dose :- دلنیابوونەوە لە بری دەرمانەکە
4- Right time :- دلنیابوونەوە لە کاتی پێدانی دەمانەکە
5- Right route :- دلنیابوونەوە لە رێگەی پێدانی دەرمانەکە
6- Right documentation :- دلنیابوونەوە لە دۆکیۆمێنتکردنی پێدانی دەرمانەکە

رێگاکانی پێدانی دەرمان

رێگاکانی پێدانی دەرمان گرنگی دەبێت لەسەر bioavailability دەرمان واتە ئەو دەرمانە بەرێگای سەدا چەند دەگاتە سوری خوێن بۆ نمونە لەرێگەی خوێنهێنەرەوە ١٠٠٪ ە بەلام لەرێگای دەمەوە کەمترە وە دەگۆرێت لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر

- لەرێگای دەمەوە (oral)
- لەرێگای خوێنبەرەوە (intravenous)
- لەرێگای ژێر پێستەوە (subcutaneous)
- لەرێگای ماسولکەوە (intramuscular)
- لەرێگای هەلمژینەوە (inhalation)
- لەرێگای زێ وە (vaginal)
- لەرێگای کۆمەوە (rectal)
- لەرێگای ناوچەیی (local)
- لەرێگای ژێرزمانەوە (sublingual)

Allergy testتاقیکردنەوەی هەستیاری

- رونکردنەوەی حالەتەکە بۆ نەخۆشەکە
- دیاری کردنی شوێنی تێست کردنەکە بە پێنوس
- دەست شۆردن
- پاکۆکردنەوەی شوێنەکە بە کحول
- راکێشانی یەک مل (cc) لە دەرمانەکە
- بە بەکارهێنانی سرنجی ئەنسۆلین یاخودسرنجی 3 cc بە گۆشەی ٣٠ پلە دەرمانەکە دەکەینە بن پێستەوە و تێبینی کردنی دورست بوونی بلق لەسەر پێست
- وشک کردنەوەی ناوچەکە
- چاوەروانی کردن بۆماوەی ١٥ تا ٣٠ خولەک
- چاودێریکردنی نەخۆش کە بزانرێت نیشانەکانی هەستیاری لی دوکەتووە وەک (خوران ، سوربوونەوە ، دورست بونی پەلە لەو ناوچەیە) یاخود نا
- ئەگەر نیشانەکانی هەستیاری هەبوو پێویستە پزیشکی لێ ئاگادار بکرێتەوە
- ئەگەر نیشانەکانی هەستیاری نەبوو دەست دەکەین بە پێدانی دەرمانەکە
- لەپاش تەواوکردنی کردارەکە پێوستە دوبارە دەست بشۆرینەوە

خاوێن کردنەوەی کۆلۆن Enema

مەبەست لە بەکارهێنانی :

بۆ ئەوانەی نەشتەوگەری ناوبینین endoscopy دەکەن

ئەوانەی تیشکی ناوسک دەگرن x-ray for bowel

ئەوانەی نەشتەوگەری کرانەوەی سکیان بۆ دەکرێت

بۆ چارەسەوکردنی قەبزی تووند

کەلوپەلەکان	هەنگاوەکان
• کاثیتەری کۆم • جێلی نەرمکەرەوە • ئاوی شلەتێن • دەرمانی دیاریکراو • Kidney dish • کلێنکس یا شاش • کەف • تۆمی سرنج	• رونکردنەوەی کردارەکان بۆ نەخۆشەکە • شۆردنی دەست وپارێزگاری کردن لە کەساتەتی نەخۆش • دانانی قوماشێک لەبن نەخۆش و پالکەوتنی لەسەر لای چەپ • دانانی جێل لەسەر کاثیتەرەکەو تێکرنی بەشێوەیەکی هێواش • تێکرنی دەرمانەکە و داخستنی بۆ ماوەی پێنج خوولەک • پاشان کردنەوەی و دەکردنەوەی کاثیتەرەکە • شۆردنی دەستەکان • تۆمارکردنی لە فایلی نەخۆش

Shock شۆک

شۆک :- واتە نەگەیشتنی خوێن و ئۆکسجین بە شانەکانی لەش

Types of shock

1- Hypovolemic shock کەمی بری خوێن

Causes of hypovolemic shock

- Bleeding
- Sever diarrhea
- Burns
- Dehydration

Sing and symptom

- Rapid heartbeat
- Quick, shallow breathing
- Fatigue
- Confusion
- Hypotension
- Cool , clammy skin

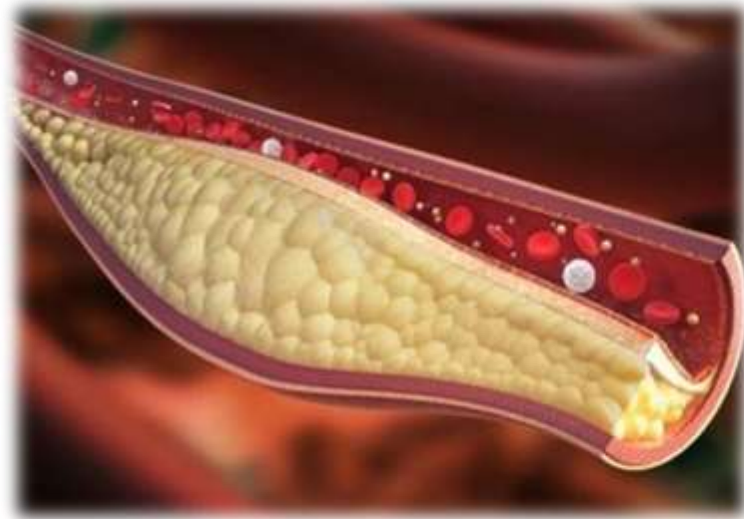
2- **Cardiogenic shock** :کێشەیەکە دل لەناکاو ناتوانێت بڕی پێویست پال بە خوێنەوە بنێت بۆ لەش

Causes of cardiogenic shock

- Heart attack
- Myocarditis
- Endocarditis (inflammation of heart valve)
- Weakened heart from any cause
- Drug overdose that can affect heart pump

Risk factor

- Old age
- History with heart failure or heart attack
- D.M(diabetic mellites)
- Hypertension
- Coronary artery disease
- Female

Sing and symptom

- Rapid breathing
- Sever SOB (shortness of breathing)
- Sudden tachycardia
- Loss of consciousness
- Weak pulse
- Sweating
- Pale skin
- Cold hand or feet
- Hypotension
- Urinating less than normal or not at all

3- Anaphylactic shock :- کێشەیەکە کەسەکە هەستیاری بەرامبەر دەرمانێک، خۆراکێک هەیە

Causes of allergic shock

- Certain medications (antibiotic, aspirin, ...)
- Fire ants
- Latex
- Food

Sing Symptoms

- Skin reaction (itching, flushed, pale skin)
- Hypotension
- Constriction airway (swollen tongue or throat)
- A weak and rapid pulse
- Nausea, vomiting, diarrhea
- Dizziness or fainting

Risk factor

- Wear a medical alert necklace or bracelet
- Keep an emergency kit with prescribed medications available
- Be sure to alert all your doctor
- If you're allergic to stinging insects, use caution around them
- If you have food allergies ,carefully read the label

Complication :

an anaphylactic reaction can be life-threatening – it can stop your breathing or your heartbeat

4- Septic shock : ژەهراوی بوونی خوێن لەرێی ئەندامەکانەوە

Causes of septic shock

- Abdominal or digestive system infections
- Pneumonia (lung infection)
- UTI (urinary trac infection)
- Reproductive system infection

Sing and symptom

- Fever
- Hypothermia
- Fast heart rate
- Rapid breathing more than 20 breath/min
- Cyanosis in sever case
- Confusion in sever case

Risk factor

- Major surgery or long-term hospitalization
- Diabetes type (1 -2) injection drug use
- Exposure to devices like intravenous catheter ,urinary catheter , endotracheal tube ,which can introduce bacteria into the body
- Poor nutrition

Complication

- Heart failure
- Abnormal blood clotting
- Kidney failure
- Respiratory failure
- Stroke

5- Neurogenic shock

Causes of neurogenic shock :- Neurogenic shock is often a result of injury or trauma to the spinal cord. As a result, your body loses function and stimulation of the sympathetic nervous system. Your sympathetic nervous system maintains bodily functions

- RTA(road traffic accident) that cause central nervous system damage or spinal cord injury
- Sport injury causing trauma to the spine
- Gunshot wound to the spine
- Medication that affect the autonomic nervous system ,which regulates breathing and other automatic bodily function
- Improper administration of anesthesia to the spinal cord

Sing and symptom

- Dizziness
- Nausea and vomiting
- Pale skin
- Anxiety
- Blank stares
- Fainting

Perioperative nursing management

Nursing role at preoperative رۆلی پەرستار لەپێش نەشتەرگەری

- A health history should be taken from patient
- Taking voluntary and written informed consent from the patient
- Screening tests depend on the condition of the client and nature of the surgery like (CBC, blood group , viral screen , chest X-ray , ECG…)
- Put the patient NPO diet (nothing by mouth) before8 hours
- Preparing the operation site (shaving)
- Providing preparatory education like :-
    - Reduce anxiety
    - Deep breathing and coughing after surgery
    - Splitting the incision line to minimize pressure and control pain
    - Promote post-operative mobility
- The patient changes into a hospital gown and cover head by disposable paper cap
- The mouth is inspected, and denture are removed
- Jewelry should be removed to prevent injury
- Urinary catheterization except urological disorder

Nursing role at preoperative رۆلی پەرستار لەناو نەشتەرگەری

- Providing for the patient's safety
- Maintaining an aseptic environment
- Ensure proper function of equipment
- Providing the surgeon with septic instrument and supplies for the surgical field

Nursing role at Post-operative رۆلی پەرستار لە پاش نەشتەرگەری

In the PACU (post anesthesia care unit)

- reports on the patient's condition
- type of surgery performed
- type of anesthesia given
- estimated blood loss, and total input of fluids and output of urine during surgery
- the patient's airway patency (openness of the airway)
- vital sing
- LOC (lever of consciousness)
- pain status
- assess for hemorrhage (pale skin , cold skin , restless and anxiety)

after disgorge form PACU

- Maintaining safe environment
- Providing prescribed medications
- Relieving pain and anxiety
- Encouraging activity
- Promoting wound healing
- Changing the dressing
- Managing potential complication like (deep vein thrombosis, infection, hematoma, respiratory complication like pneumonia , wound dehiscence)
- Teaching patient self-care
- Continuing care (follow up after discharge)

Nursing role in ICU ڕۆڵی پەرستار لە یەکەی چاودێری چڕ

یەکەم / ئامادەکردنی بێدی چاودێری چڕ پێش گەیشتنی نەخۆش :-

پێویستەسەرجەم پێداویستیەکان ئامادە کرابێت پێش گەیشتنی نەخۆش وئامادەکرنی لەسەرجەم ژوورەکان

- Bedside ECG electrodes and the machine
- Monitor (pulse oximeter -blood cuff pressure)
- Suction machine , set , and catheter with variety size
- Ventilator machine , ambu bag (bag valve mask)
- O_2 flow meter tubbing , appropriate O_2 delivery devise
- IV tubing and infusion pump
- Bedside table with supplies such as (alcohol swap, sterile gloves, non-sterile gloves, syringe, and dressing supplies

ئامادەکردنی فایلی نەخۆش بە تەواوی :-

- زانیاری لەسەر نەخۆش (ناو، تەمەن،ڕەگەز،ژمارەی تەندورستی،ژمارەی ژوور)
- هۆکاری داخل بوونی نەخۆش admit reason
- دەستنیشانکردنی کێشەی ئێستا current problem
- تۆمارکردنی هەبوونی هەستاری بە دەرمان allergy test
- دلنیابوونەوە لە هەبوونی سەرجەم پشکنینەکان routine investigation

(CBC, Blood group, ABG, chemistry, urine analysis, coagulation ,virology)

- لەکاتی گواستنەوەی نەخۆش بۆ نەخۆشخانەیەکی تر پێویستە تێستی) nasal ,axilla swap ی بۆبکرێت (role out *Methicillin-resistant Staphylococcus aureus* **MRSA**

دووەم / لەکاتی گەیشتنی نەخۆش :-

- هەلسەنگاندنێکی خێرا quick assessment
- هەلسەنگاندنی ڕێژەی وشیاری GCS *Glasgow coma scale*
- The pupils if they are reacting or no, general appearance
- چاوخشاندنەوەیەک لە هەبوونی هەر شتێکی نائاساپی وەک شکان، برین یاخوێن بەربوون
- لەکاتی داخل بوونی نەخۆش و هەبوونی هەر برینێک تۆمارکردنی و واژوو کردنی لەلایەن کەسوکاری نەخۆش

- یەکەم خوێندنەوەی نیشانەزندەگیەکان زۆر گرنگە vital sing
- لەپاش وەرگرتنی نەخۆش بە تەواوی و وردبوونەوە لە بچوکترن شت زۆر گرنگە
- دلنیابوونەوە لە ناوی نەخۆش بۆ دووەم سێیەم جار و سەرجەم زانیاریەکانی
- کاتی داخل بوونی نەخۆش بە نەخۆشخانە بەشێوەیەکی گشتی وە ئەگەر لەرێی نۆرینگەو فریاکەوتنەکانەوە بێت
- کاتی تووشبوونی بە نەخۆشیەکە و سەرجەم وردەکاریەکانی ، وە ئەگەر پێشتر لە نەخۆشخانە ماوەتەوە ماوەکەی چەند بووە و چ جۆرە چارەسەرێکی بۆ کراوە وە حالەتەکەی چۆن بووە بە ئاگا بووە ، قسەی کردووە وە ئەگەر داخل کراوە بە هەمان هۆکار بووە یا نەخۆشیەکی تازەیە
- زانینی هەموو تێستەکانی وە ئایا شتێکی نائاساپی هەبووە
- ئەگەر نەخۆشەکە post- CPR ی بۆ کرابوو ماوەکەی چەند بووە و چ دەمانێک بەکارهاتووە

Daily nursing work in ICU کاری رۆژانەی پەرستار لە یەکەی چاودێری چڕ

- Level of consciousness-Pupils.
- Motor strength of extremities.
- Vital signs (in ICU it is an hourly monitoring to V/S)
- Heart rate, rhythm and sounds.- Peripheral pulse and capillary refill.
- Verification of IV cannulas, of CVP and solutions.
- Respiratory rate, rhythm, sounds, the equal air entry, the chest expansion with breathing.
- In suctioning to monitor the characteristics of secretion (amount, color, if thick or loose, and odor)
- The saturation in both oximeter and ABG :- Mechanical ventilator parameters
- Daily intake and output with calculating the balance.
- Urine output (amount, color, of there is any residues in the catheter and the presence of pus)
- Renal function test (urea and creatinine)
- The bowel sounds and motion , stool (amount, characteristics , odor)
- The nutrition of the patient , if tolerating the feeding or not and if not , and put on continuous lavage , the check amount and color.
- If any drainage present to check for site , color, amount , any sign of infection. Daily CBC , chemistry and ABG to check for any imbalance.
- Check the skin for temp. , intactness, areas of redness

Blood transfusion گواستنەوەی خوێن

گواستنەوەی خوێن :- پێدانی هەموو پێکهاتەکانی خوێن یان بەشێکی لە پێکهاتەکانی خوێن وەک پلازمای خوێن ، خرۆکە سورەکان ،پەرەکانی خوێن بۆ ناو سوری خوێن

ئامانج لە گواستنەوەی خوێن

- زیاد کردنی قەبارەی خوێن لە ناو سوری خوێن لەکاتی نەشتەرگەری یاخود خوێن بەربوون
- زیادکردنی ژمارەی خرۆکە سورەکان بۆ پارێزگاری کردن لە رێژەی هێمۆگلۆبین لە توشبوانی Anemia

پێکهاتەکانی خوێن

خوێن :- شلەیەکی سوری لینجە ، تفتێکی لاوازە رێژەی ٨٪ی کێشی لاشەی مرۆڤ پێکدێنێت و برەکەی بە نزیکەیی پێنج لیتە دەبێت لە کەسێکی ٧٠ کیلۆگرامی .

(1) **پلازما** : شلەیەکی روونی زەردباوە ،رێژەی ٥٥٪ی کۆی گشتی خوێن پێک دەهێنێت و فەرمانی گوستنەوەی خۆراک و هۆرمۆن و پرۆتینەکان بۆ لەش و پاشماوەی خانەکانیش بۆ جگەرو گورچیلەکان تاوەکو لە رێگای میز و پیسایی فرێ بدرێتە دەرەوەی لەش

(2) **خرۆکەکانی خوێن** : پێک دێت لە سێ بەشی سەرەکی ودورست دەبن لە خانەکانی مۆخی ئێسک

ا) خرۆکە سورەکان RBC: شێوەیان لە دیسکی قۆپاو دەچێت و گەلگری هێمۆگلۆبینن کە O_2 دەبەن بۆ خانەکانی لەش CO_2 دەگوازنەوە بۆ سیەکان تاوەکو لەرێگەی هەناسە دەربکرێتە دەرەوە وهەر هیمۆگلۆبینە رەنگی سوور دەبەخشێت بە خوێن و بەگشتی تەمەنیان ١٢٠ رۆژە (٤ مانگ) ە

ب) خرۆکە سپیەکان WBC: بەشێکن لەسیستەمی بەرگری لەش ودژی هەر ڤایرۆس وبەکتریاکان دەجەنگن

پێنج جۆری خرۆکە سپیەکان لە لەشدا بوونی هەیە (, neutrophil , eosinophil , basophil monocyte, lymphocyte)

ج) پەرەکانی خوێن platelet:- پەرەکانی خوێن بچوکترین جۆری جانەکانی خوێنە کە گرنگن بۆ مەیینی خوێن ، کاتێک خوێن بەربوون روودەدات پەرەکانی خوین پێکەوە تۆپەڵ دەبن و قەتماغە دوەست دەکەن

Blood group A.B.O گروپەکانی خوێن

گرووپەکانی خوێن دیاری دەکرێن بەو دژە پەیداکەرەی Antigen لەسەر خرۆکە سوورەکان هەیە .

	Group A	Group B	Group AB	Group O
Red blood cell type	A	B	AB	O
Antibodies in Plasma	Anti-B	Anti-A	None	Anti-A and Anti-B
Antigens in Red Blood Cell	A antigen	B antigen	A and B antigens	None

گرووپی A : دژە پەیداکەری A ی لەسەر خرۆکە سوورەکان هەیە وە دژەتەن antibody ی B لەناو پلازمای خوێن هەیە

گرووپی B : دژە پەیداکەری B ی لەسەر خرۆکە سوورەکان هەیە وە دژەتەن antibody ی A لەناو پلازمای خوێن هەیە

گرووپی AB : دژە پەیداکەری A وB ی لەسەر خرۆکە سوورەکان هەیە وە دژەتەن antibody نیە لە ناو پلازمای خوێن

گرووپی O : دژە پەیداکەری نیە لەسەر خرۆکە سوورەکان وە دژەتەن antibody ی Aو B لەناو پلازمای خوێن هەیە

سیستەمی ریسی RH

دیاری کردنی فاکتەری RH بەهەمان شێوە بەهۆی هەبوونی دژە پەیداکەر antigen ی RH لەسەر خرۆکە سوورەکان

ئەوانەی هەلگری ئەم جۆرە دژە پەیداکارەن دەناسرێن بە RH positive و ئەوانەی نیانە دەناسرێن بە RH negative

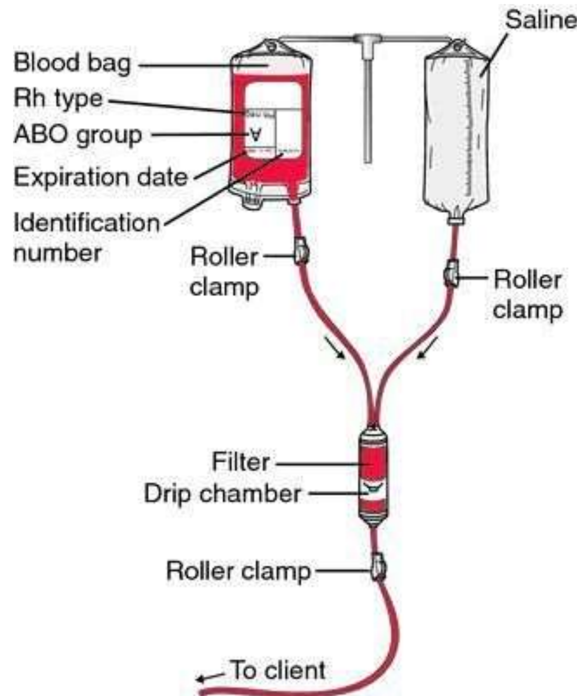
کاتێک کەسێکی RH^- خوێن لەکەسێکی RH^+ وەربگرێت دەشێت دژە تەنەکان و دژە پەیداکەرەکان کارلێک بکەن و تۆپەڵ بوونی خرۆکە سورەکان روودبدات

لە مەترسیدارترین کێشەکانی هۆکاری رێکنەکەوتنی سیستەمی ریسی لەماوەی قۆناغی سکپڕیە لەئافرەتدا

ئەگەر دایک RH^- بێت و باوکەکە RH^+ بێت ئەوا ئەگەری هەیە کۆرپەلە گروپی خوێنی RH^+ بێت چونکە ئەلیلی RH^+ زالترە لەوانەیە لەکاتی مندالبوون کەمێک خوێن لە رێگەی وێلاشەوە بگوازرێتەوە بۆ دایکەکە ئەمەش وا دەکات خوێنی دایک دژەتەن antibody بۆ دژە پەیداکەری antigen ی RH دوروست بکات و ئەگەر دایک دووبارە بە کۆرپەیەکی پۆزەتیف دووگیان بوو ئەوە دژەتەنەکان لەرێی وێلاشەوە دەچنە ناو خوێنی کۆرپەلەکەو خوێنەکەی تێک دەشکێنن بەم حالەتە دەوترێت erythroblastosis fetalis

Nursing role during blood transfusion رۆلی پەرستار لە کاتی گواستنەوەی خوێن

وەرگرتنی نیشانە زیندەگیەکانvital sing لە نەخۆش چونکە گۆرانی هەریەکێکیان لەکاتی گواستنەوەی خوێن ئەگەری رودانی حالەتێکی نەخوازراوی هەیە

١)کەلوپەلەکان

- بەکارهێنانی normal saline 0.9% لەکاتی گواستنەوەی خوێن چونکە نابێتە هۆی تێکشانی خرۆکە سوورەکان
- بەکار نەهێنانی glucose چونکە دەبێتە هۆی هۆی تێکشکانی خرۆکە سوورەکان
- بەکار نەهێنانی ringer lactate چونکە دەبێتە هۆی تۆپەل بوونی خرۆکە سوورەکان واتە دەبێتە هۆی جەلتە
- بەکارهێنانی blood administration set چونکە فلتەری تێدایە رێگە لە تێپەربوونی تۆپەلی خوێن دەگرێت
- ستاند ، لۆکە، کانیولا ، تۆرنیکە ، کحول ، پلاستەر ،نۆرمال سەلاین

٢) پێویستە لە رێنماییەکانی دکتۆر دلنیا ببیتەوە پێش دەست پێکردن بە گوستنەوەی خوێن

- ناوی سیانی نەخۆش
- Blood group , RH گروپی خوێنی بەخشەر
- Blood group , RH گروپی خوێنی وەرگر
- دلنیابوونەوە لە گونجانی خوێن cross matching
- جۆر و پێکهاتەی خوێن
- لەکاتی هەبوونی هەر کون بوونێک یا روشانێک دەگەرنرێتەوە بۆ بانکی خوێن
- بەرواری بەرهەم هێنانی و بەسەرچوونی خوێنەکە (٣٥ رۆژ پاش بەرهەم هێنان)
- هێشتنەوەی کیسی خوێنەکە بۆ ماوەی ٣٠ خولەک لە پلەی گەرمی ژوور چونکە بە ساردی کاریگەری خراپی دەبێت لەسەر دل و سووری خوێن

رۆلی پەرستار لە کاتی گواستنەوەی خوێن

- رونکردنەوەی پێویستی کردارەکە بۆ نەخۆش
- ئامۆژگاری کردنی نەخۆش لەکاتی بونی (هەناسە تەنگی،سووتانەوە، خوران.هەر نالەباریەک)ئاگاداری پەرستار بکاتەوە
- وەرگرتنی نیشانە زیندەگیەکان هەموو ٥ خوولەک جارێک بۆ ماوەی ١٥ خوولەک بۆ زانینی هەرکارلێکێک لە خوێن
- لەپاش ١٥ خوولەک لە نەبوونی هیچ نیشانەیە ژمارەی دلۆپەکان زیاد دەکەی لە خولەکێکدا
- وەرگرتنی نیشانە زیندەگیەکان هەموو ١٥ خوولەک جارێک بۆ ماوەی کاتژمێرێک پاشان هەموو نیوکاتژمێر جارێک
- چاودێری کردنی بەردەوام لەکاتی گواستنەوی خوێن
- بەکار نەهێنانی هیچ دەرمانێک یا گیراوەیەک لەکاتی گواستنەوەی خوێن جگە لە normal saline 0.9%

رۆلی پەرستار لە پاش گواستنەوەی خوێن

- لەکاتی تەواو بوونی کیسی خوێنەکە بەردەوام بوونی رۆیشتنی نۆرمال سەلاینەکە تاوەکو دوور بی لە تێکشکانی خرۆکە سوورەکان وە هیچ خوێنێک لەناو تیوبەکە نەمێنێت
- لە پاش تەواو بوونی هەلگرتنەوەی لە شوێنی گوونجاو
- تۆمارکرنی جۆری پێکهاتەکەر (whole blood, fresh frozen plasma, packed RBC , crayo, platelet)
- تۆمار کردنی برەکەی

کاریگەریە لاوەکیەکان

بەرز بوونەوەی پلەی گەرمی febrile reaction لەناکاو

خوران

هەناسە تەنگی

ئازاری سینگ

هەستکردن بە ماندوتەتی

Glasgow coma scale ئاستی وشیاری نەخۆش

هەلسەنگاندنی ئاستی وشیاری نەخۆشە لەسەر بنەمای جولەو چاوکردنەوە و قسەکردن

• خۆی چاوی کردەوە spontaneous (٤) • بە قسەکردن چاوی کردەوە by speech (٣) • بە ئازار چاوی کردەوە to pain (٢) • چاوی نەکردەوە none (٣)	Eye opening کردنەوەی چاو (4)
• ئاگادار و قسەکردنی ئاسایی orient (٥) • رستەی بێ مانا confused conversation (٤) • تەنها وشەی نا رێک in appropriate world (٣) • تەنها دەنگی لێ دێ incomprehensible (٢) • هیچ قسەی نەکرد none (١)	Vertebral communication قسە کردن (5)
• جوولەی ئاسایی obey commands (٦) • دیاری کردنی جێگەی ئازارەکە localize pain (٥) • راکێشانی ئەو ئەندامەی ئازاری هەیە withdraw pain (٤) • خۆ نوشتاندنەوەی لە کاتی ئازار abnormal flexion pain (٣) • خۆ راکێشان لەکاتی ئازار extension pain (٢) • هیچ جولەی نەبوو none (١)	Motor communication جوولە (6)

❖ بێ هۆش unconscious (8-3)

❖ نیمچە هۆشیار semi-conscious (12-8)

❖ هۆشیار fully conscious (15-12)

Arterial blood gas (ABG) شیکاری گازەکانی ناو خوێنهێنەر

❖ نمونەیەکی خوێنە لە خوێنهێنەرەکانەوە رادەکێشرێت بۆ دیاری کردنی رێژەیPH و رێژەی ئۆکسجینی ناو خوێنهێنەرەکان و دیاریکردنی CO_2

Procedure :-

- راکێشانی 2cc هیپارین بە سرنجەکەو پاشان بەتال کردنەوەی
- تعقیم کردنی شوێنەکە بەکحول پاشان چاوەرێکردن تا وشک دەبێتەوە
- گرتنی سرنجەکە هاوشێوەی گرتنی قەلەم و پاشان هەستکردن بە لێدانی radial artery پاشان داخل کردنی سرنجەکە بە گۆشەی ٣٠ تا ٤٥ پلە
- پاش راکێشانی خوێنەکە پەستان خستە سەر خوێنبەرەکە بۆ ماوەی پێنج خولەک

Purpose:-

- To analyze arterial blood PH
- To evaluate management hypoxic
- To evaluate response to MV (minute ventilation)
- To administrate oxygen therapy

Site of injection :-

- Radial artery
- Femoral artery
- Brachial artery

Normal range :-

PO_2 = 100%

PH = 7.35 – 7.45

PCO_2 = 35 – 45

HCO_3 = 22 – 26

ئەگەر PH کەمتر بوو لە 7.35 ئەوا دەبێتە acidosis

ئەگەر PH زیاتر بوو لە 7.45 ئەوا دەبێتە alkalosis

ئەگەر HCO_3 کەمتر بوو لە 22 ئەوا دەبێتە acidosis

ئەگەر HCO_3 زیاتر بوو لە 26 ئەوا دەبێتە alkalosis

ئەگەر PCO_2 کەمتر بوو لە 35 ئەوا دەبێتە alkalosis

ئەگەر PCO_2 زیاتر بوو لە 45 ئەوا دەبێتە acidosis

ئەگەر نارێکی لە PCO_2 بوو واتە کێشەکە لە Respiratory ە

ئەگەر نارێکی لە HCO_3 بوو واتە کێشەکە لە metabolic ە

ئەگەر PH نۆرمال بوو دەبێتە compensation

ئەگەر PH نۆرمال نەبوو دەبێتە Uncompensation

Example :-

Ph = 7.48

Pco_2 = 37

Hco_3 = 28

Result :- metabolic alkalosis uncompensation

Ph = 7.37

Pco_2 = 48

Hco_3 = 28

Result :-respiratory acidosis compensation metabolic alkalosis

Complication :-

- Nerve injury
- Bleeding
- Infection
- Circulatory impairment

Surgical instrument

ئامێرەکانی نەشتەرگەری

- Mayo Scissor :- بەکاردێت بۆ برینی خێت و پلاستەر ....هتد

- Macindo scissor :- بەکار دێت بۆ dissection و برینی ماسولکە

- Needle holder :- بۆ گرتنی نیدلی خێت بەکار دەێت

- Dressing Forceps (pins):- بەکاردێت بۆ گرتنی پێست و ماسولکە .....هتد

- Diver Retractor:- بەکاردێت بۆ راکێشانی پێست

- Self-retaining retractor :- بەکاردێت بۆ راکێشانی پێست وخودکار دەوەستێت

- Artery + mosquito forceps :- بەکاردێت بۆ گرتنی خوێنبەر و گرتنی ماسولکە ...هتد

- Allis + Babcock forceps:- بەکاردێت بۆگرتنی ماسولکە و ئەندامەکانی لەش

- Sponge holder:- بۆگرتنی گۆز و بەکارهێنانی بۆ تعقیم کردن

- Rectal + vaginal speculum:- بەکاردێت بۆ بینینی ناوەوەی کۆم و زێ

rectal speculum

Vaginal speculum

- Scalpels + handle knife :- شەفرە و یەدەی شەفرە بۆ بڕینی پێست و ماسولکە ....هتد

- Army – navy retractor :- بەکاردێت بۆ ڕاکێشانی پێست

- Handheld retractor:- بەکاردێت بۆ ڕاکێشانی پێست لە دەست یاخود شوێنی بچووک

جۆری خێت و دەرزییەکان Sutures and needle

خێتەکان بەکاردێن بۆ دورینەوەی پێست و ئەندامەکانی لەش بەپێی شوێن و تایبەتمەندی ئەندامەکە و پێویستی ماوەی مانەوەی ، خێتەکان دابەش دەبن بەسەر دوو جۆری سەرەکی ئەوانیش سروشتی natural و دەستکرد synthetic ئەوانیش دابەش دەبن بۆ دووبەش absorbable and nonabsorbable

قەبارەی خێتەکان دەست پێدەکات بە zero هەرچەندە ژمارەکان لەگەل سفرەکە گەورەتر بن قەبارەی خێتەکە بچووکتر دەبێت بۆنمونە (0.3) گەورەترە لە (0.5) وە لە سفر گەورەتر واتە (1، 2) بەپێ سفر گەورەترە بۆ نموونە ژمارە (2) گەورەترە لەژمارە (1)

جۆری دەرزیەکانیش بریتن لە round بۆ دورینەوەی ماسولکە و ئەندامەکانی ناوەوە ، cutting بۆ دورینەوەی پێست بەکاردێت

- **Absorbable**:- ئەو خێتانەن کە پاش ماوەیەک لەلایەن لەشەوە شی دەبنەوە بۆ نمونە Vicryle , chromic ,Monocryl, PDS

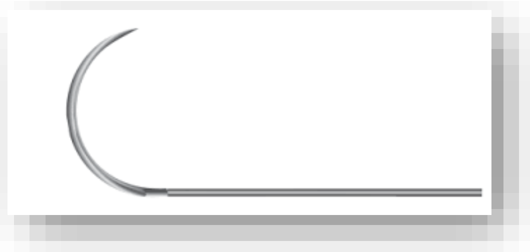

- **Non-absorbable** :- ئەو خێتانەن بە بەردەوامی دەمێننەوە لە لەش واتە شی نابنەوە بۆ نمونە Prolene , silk , nylon, surgipro

❖ **Steel wire**:- جۆرێکی شازە بۆ دوو رینەوەی ئێسک بەتایبەت لەکاتی کردنەوەی قەفەسەی سنگ

Fracture شکان

شکان :- بریتیە لە شکانی بەشێکی ئێسک یاخوود هەمووی بەهۆی بەرکەوتنی زەبرێک یاخود بەربوونەوە لە بەرزایی

Type of fracture :-

- Open fracture
- Close fracture

Clinical manifestation:-

- Pain
- Loss of function
- Deformity
- Local swelling

Management :- reduction ⟹ immobilization ⟹ regaining normal function

Reduction:- واتە گەڕاندنەوەی ئێسکەکە بۆ حالەتی ئاسایی خۆی ئەویش بە دوو ڕێگا دەکرێت

Close reduction: گەڕاندنەوەی ئێسکەکە بە ڕاکێشانی دەستی manual traction بۆ شێوەی ئاسایی خۆی

Open reduction:- هەندێک جۆری گەڕاندنەوە پێوتستی بە جێگیر کردنی ناوەکی internal fixation نەشتەرگەرییە بە دانانی (wire, screw and plate , nails or rods)

Immobilization:- پاش گەڕاندنەوەی ئێسکەکە پێویستە جێگیر بکرێت بە لەگەچگرتن یاخوود بە فایبەرگلاس

regaining normal function:- کۆنترۆل کردنی هەلئاوسان و تێبینی کردنی جولە و هەستکردن و سووری خوێن لە کارە سەرەتاییەکان ڕاستەوخۆ دەبێت بکرێن

وەپاشان وەرزشکردن بۆ هێشتنەوەی سووری خوێن و جوولەی ماسولکەکان

- ❖ لە حاڵەتی open fracture دەبێ anti tetanus serum (A.T.S) بەکاربهێنریت بۆ پارێزگاری کردن لە هەوکردنی ئێسک osteomyelitis